

POLSKÁ A NĚMECKÁ MENŠINA VE SLEZSKU A NA SEVERNÍ MORAVĚ

Johannesfigur in Wallstein im Goldoppatale, 18. Jahrh.

Nach dem Aquarell von A. Zdrazil im Schles. Landesmuseum, Troppau

POLSKÁ A NĚMECKÁ MENŠINA VE SLEZSKU A NA SEVERNÍ MORAVĚ

Ondřej Kolář, Dušan Janák a kol.

Opava 2019

Publikace vznikla za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci programu Národní a kulturní identity (NAKI) II, projekt DG18P02OVV064 Právní, historické a společenskovední aspekty nových a tradičních menšin v České republice.

Recenzenti:

Mgr. Ivan Puš, Ph.D.

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D.

© Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2019

© Slezské zemské muzeum, 2019

ISBN 978-80-7510-387-1 (Print)

ISBN 978-80-7510-392-5 (Online)

ISBN 978-80-87789-63-6

OBSAH

Úvod	5
I. Národnostní poměry před rokem 1918	7
II. Mezi dvěma válkami	12
III. Nacistická okupace	19
IV. Německá menšina po roce 1945	23
V. Polská menšina na Těšínsku v letech 1945–2016	36
VI. Společné dědictví – památky a péče o ně	57
Shrnutí	64
Summary	65
Seznam zkratk	66
Jmenný rejstřík	66
Prameny a literatura	67
Fotografická příloha	72
Mapová příloha	88

Úvod

Historii „krátkého 20. století“ (1914–1989) média a učebnice zpravidla prezentují jako dějiny konfliktů, jejichž důsledky dosud bezprecedentním způsobem v relativně krátkém čase změnilы tvář světa. Mezi hlavní příčiny tohoto turbulentního vývoje se počítá etnický nacionalismus, resp. jeho radikální aplikace zahrnující potírání práv „konkurenčních“ etnických skupin.

Aniž bychom chtěli zpochybňovat pravdivý základ této definice, můžeme ji označit za zjednodušující. Etnicita jedince není pevně dána mateřským jazykem ani jinými jednoznačnými „objektivními“ faktory; deklarovanou národnost člověk může v průběhu života změnit. V historii a současnosti nacházíme množství multilingvních jedinců, smíšených manželství i dalších jevů, jež nekorespondují s představou o „nás“ a „těch druhých“, jak ji vnímali radikální nacionalisté 19. a první půle 20. století. Četné příklady dokládají, že etnická sebeidentifikace jedince mnohdy vychází z řady subjektivních faktorů, k nimž patří politické a náboženské přesvědčení, sociální status a mnoho dalších okolností (HROCH, 1968; GAWRECKI, 2017). Pro mnoho lidí nepředstavuje nejdůležitější kolektivní identitu příslušnost k národu, ale příslušnost k vyznání či profesi, původ z určitého regionu atd. (KLADIWA a kol., 2016).

Složitost a mnohvrstevnatost národnostní sebeidentifikace můžeme názorně pozorovat na dějinách prostoru českého Slezska a severní Moravy. Multietnický charakter oblasti, kde se od středověku stýkaly a potýkaly české, polské a německé vlivy, ještě posílila rozsáhlá ekonomická migrace 19. a 20. století. Po roce 1945 pak dvě „tradiční“ menšiny potkal odlišný osud – zatímco Němci prakticky vymizeli z veřejného prostoru a rezidua jejich komunity v regionu jsou dodnes marginální, Poláci zůstávají jedinou z předválečných minorit v českých zemích, jež si dosud zachovala poměrně kompaktní sídelní strukturu a rozvinutý kulturní život.

Pro ilustraci doplníme několik čísel: V současné době přes 70 % evidovaných Poláků v ČR žije v okresech Karviná a Frýdek-Místek, tedy na historickém území Těšínska. Další polské komunity existují ve větších centrech (Praha, Ostrava) a středně velkých průmyslových městech, jako je Mladá Boleslav. Počet československých a později českých

občanů polské národnosti má mírně klesající tendenci, v rozmezí let 1991–2001 vlivem emigrace a asimilace ubylo 7,5 tisíce Poláků. Počet obyvatel polské národnosti se počátkem 21. století pohyboval kolem 50 tisíc osob, tedy zhruba 0,5 % tuzemské populace. V roce 2011 se k polské národnosti přihlásilo necelých 40 tisíc osob. Oproti 1 % obyvatelstva ČSR v roce 1921 je tedy pokles za necelé století relativně mírný, zvláště uvážíme-li zmenšení rozlohy současného státu oproti době meziválečných sčítání. Polskou menšinu tak můžeme označit za jednu z nejkonstantnějších národnostních minorit v českém prostředí.

Naopak dramatický pokles počtu Němců z cca 30 % meziválečné populace na 1,8 % v roce 1950 představoval demografický zlom, jehož ekonomické a kulturní následky v řadě pohraničních regionů zůstávají dodnes citelné. V roce 2001 Němci představovali 0,4 % občanů ČR. Jejich větší koncentraci nacházíme v západních a severních Čechách, především v Karlovarském kraji.

Historicky ovšem Poláci i Němci tvořili nedílnou součást života zkoumaného regionu. Šlo o soužití mnohdy konfliktní, ale často též konstruktivní. Naše drobná publikace nemůže problematiku zmapovat komplexně. Jejím cílem je toliko zdůraznit hlavní aspekty národnostního vývoje zkoumané oblasti na příkladech konkrétních osob a dokumentů doby vymezené zhruba lety 1914–1989, s nutnými tematickými přesahy. K dosažení tohoto cíle publikace kombinuje formu klasické historické monografie s formou muzejního katalogu. Pro období do roku 1945 používáme chronologické líčení. Vzhledem k zásadní odlišnosti vývoje postavení obou sledovaných minorit v pozdější době líčíme jejich poválečné osudy v oddělených tematických kapitolách.

I. Národnostní poměry před rokem 1918

Ve Slezsku se od středověku mísily české, německé i polské vlivy. V době formování základních struktur dnešních středoevropských států v 10. století většina slezského území patřila pod svrchovanost polského krále, jednotlivá knížectví však v dalších letech vedla relativně samostatnou politiku. Sérii spleťtých konfliktů ukončil rok 1335, kdy Jan Lucemburský diplomatickou cestou získal Slezsko pro České království. Mezitím již především do západní, hornaté části přicházeli němečtí kolonisté. Velkým lákadlem pro imigranty se stala těžba zlata a dalších rud na Jesenicku. Usazování zahraničních odborníků na těžbu podporoval i císař Rudolf II., který počátkem 17. století udělil některým hornickým městům moravsko-slezského pomezí náboženskou svobodu, aby nalákal experty z protestantského Saska a Pruska. Protestantismus našel úrodnou půdu také mezi šlechtou a měšťany na Opavsku. Náboženskou pluralitu ukončila třicetiletá válka a s ní spojená rekatolizace. Většina Slezanů na dnešním českém území bez rozdílu národnosti pak zůstala katolíky až do 20. století, s výjimkou protestantských polských enkláv na Třinecku a Jablunkovsku, jež se aktivizovaly po vydání tolerančního patentu roku 1781 (CZYŻ, 2010; SPRATEK, 2004).

Roku 1742 došlo po první slezské válce k rozdělení země mezi Rakousko a Prusko, od té doby hovoříme o tzv. rakouském Slezsku. Změna státních hranic však neznamenala zánik hranic zeměpanských ani diecézních. Některé šlechtické rody vlastnily pozemky na obou stranách hranice. Příkladem mohou být Lichnovští držící rakouský Hradec nad Moravicí, stejně jako pruskou Chuchelnou a Křižanovice. Rod politicky a ekonomicky inklinoval k pruskému prostředí, většinově luteránskému, aniž se zřekl katolické víry. Svá specifika měla i církevní správa. Část Jesenicka spadala pod správu vratislavského biskupa, naopak území Ratibořska podléhalo olomoucké diecézi (KAŇA, 2015; KASTNER, 1929).

V průběhu 19. století region zaznamenal zásadní demografické změny spojené s rozvojem těžby uhlí a těžkého průmyslu ve východní části rakouského Slezska a na Ostravsku. Za prací se sem stěhovali jak Češi a Moravané z vnitrozemí, tak Poláci z Haliče i z ruského záboru Polska. Přicházeli však také němečtí odborníci, stejně jako pracovníci z Uher, severní Itálie a dalších zemí. Právě z prostředí technické inteligence a rovněž duchovních a učitelů vzešli četní národovečtí aktivisté, jejichž působení přispělo k postupnému přebití lokální či zemské identity identitou etnickou (GAWRECKI, 2017; POKLUDOVÁ, 2018).

Již éra napoleonských válek spolu s obdobím romantismu přinesla počátek formování moderního nacionalismu (HROCH, 2003; RAK, 2008). Rozsáhlé společenské změny vyvolané důsledky Velké francouzské revoluce, stejně jako revolucí průmyslovou vedly především v prostředí střední třídy k hledání identity a kořenů. Zemský a regionální patriotismus tak postupně nahrazovala identifikace jedince s národem. Navzdory prvotnímu neúspěchu revolučních snah události let 1848–1849 odstartovaly proces postupné společenské liberalizace. Zánik vrchnostenské správy, její nahrazení státním byrokratickým aparátem a přijetí ústavy umožnily vytvoření občanské společnosti v moderním slova smyslu, v níž se střední třída i široké vrstvy pracujících i nemajetných mohly alespoň v omezené míře podílet na veřejném životě. Šedesátá léta pak přinesla relativní svobodu sdružování a rozvoj spolkového života (MATEJKO-PETERKA-HANIČÁK-JANÁK, 2016).

V těchto společenských procesech Němci zůstávali ve Slezsku a na severní Moravě dominantní politickou a ekonomickou silou. Ve zdejším prostředí převažovalo velkoněmecké cítění orientované na sblížení s Pruskem, resp. od roku 1871 Německým císařstvím (PELC, 2012). Polská národovecká politika se po prvotní spolupráci od přelomu století postupně rozcházela s českým národně-emancipačním hnutím kvůli odlišnému názoru na ideu panslavismu (GROBELNÝ, 1958; RUSEK, 2014). Víra částí českých vlasteneckých intelektuálů v budoucí alianci s Ruskem nenacházela v polském táboře pochopení (DOUBEK, 2004).

Od 90. let 19. století nacionalismus silně pronikal i do dělnického prostředí, částečně díky agitaci učitelů, důlních úředníků a dalších vzdělců přicházejících do pohraničí z center, částečně v důsledku některých tlaku zaměstnavatelů, aby se pracující hlásili k německé obcovací řeči a posílali děti do německých škol. Proti konfrontačnímu pojetí etnického nacionalismu se stavěla zejména katolická církev a sociální demokraté, stejně jako „šlonzácké“ hnutí Josefa Koždoně zdůrazňující svébytnost Slezanů (GAWRECKÁ, 1997).

(OK)

I.a Ignác Günther: Svatý Mikuláš a Madona

Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 1772 A

Opavský malíř Ignác Günther (1726–1808, nezaměňovat se stejnojmenným bavorským sochařem 18. století) patřil k významným představitelům slezské pozdně rokokové malby (PAVELKOVÁ, 2010). Ve své tvorbě se zaměřoval především na sakrální tematiku a portréty.

Vyobrazená dvoustranná malba svatého Mikuláše a Madony sloužila zřejmě k výzdobě korouhve. Stylem odpovídá další Güntherově malbě vytvořené roku 1790 pro kostel v Porubě. Předpokládá se, že obraz pochází z kostela v Bílsku, měste ležícím v minulosti na hranici Těšínského knížectví a Malopolska. Díky rozvoji textilního a strojírenského průmyslu si Bílsko v 19. století získalo přezdívku Slezský Manchester, kterou se později v meziválečném Československu honosil i Krnov. Po rozdělení Těšínska roku 1920 Bílsko připadlo Polsku.

(OK)

I.b Znak Krnovského knížectví

Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 1617 G

Znak Krnovského knížectví, zlatý roh na modrém poli, vychází ze symboliky krnovského městského znaku doloženého již roku 1311. Původ emblému není jasný. Předpokládá se, že roh jako symbol lovce či myslivce mohl souviset s původním osídlením Krnova, které zřejmě tvořili lovci (odtud německý název Jägerndorf). Znak města znázorňuje tři rohy, které snad symbolizovaly tři obchodní cesty (od Olomouce, Hlubčic a Opavy), na jejichž křižovatce Krnov vznikl (BŘÍZA a kol., 2015).

Krnovské knížectví vzniklo roku 1377 vyčleněním z Opavského knížectví. V roce 1523 se dostalo do držení Hohenzollernů. Roku 1623 jej dědičně získali Lichtenštejnové. Po první slezské válce v roce 1742 část teritoria připadla Prusku spolu s většinou historického území Slezska. Integritu oblasti dále narušovala existence tzv. moravských enkláv, původně lén olomouckých biskupů, jež administrativně podléhaly moravským, nikoliv slezským zemským úřadům (TESAŘ, 1917). Krnovsko spolu s většinou západního rakouského, resp. pozdějšího českého Slezska patřilo k oblastem s dominancí německy hovořícího obyvatelstva. Vedle zemědělské výroby se v Krnově a okolí v 19. století značně rozvinul především textilní průmysl (MICHL-BERNARD, 2010).

(OK)

I.c Fotografie skupiny členů buršenshaftu

Zemský archiv Opava, fond Josef Koždoň, kart. 47, inv. č. 73

Snímek pocházející z pozůstalosti Josefa Koždoně (1873–1949) zachycuje skupinu osob ve stejnokrojích tzv. buršenshaftu. Okolnosti pořízení snímku nejsou blíže známy, dle loga ateliéru Kempf & Paulus Prague lze usuzovat na vznik fotografie v Praze.

Vlastník fotografie Josef Koždoň (užíval též nářeční formu jména Zefyl Koždůň) pocházel z Horní Lištné, roku 1920 rozdělené mezi ČSR a Polsko. Získal německojazyčné vzdělání a na přelomu 19. a 20. století působil jako pedagog v dnešní polské části Těšínska. Patřil k vůdčím představitelům slezanského („šlonzáckého“) hnutí, jež zdůrazňovalo jazykovou a kulturní svébytnost těšínských Slezanů a odmítalo především polskou nacionální agitaci. Ekonomicky a kulturně se koždoňovci orientovali na spolupráci s Němci (GAWRECKÁ, 1997). Podobný program v národnostně smíšeném německém Horním Slezsku razili klerikální politikové v čele s Carlem Ulitzkou (1873–1953) (WILSON, 2010). Po první světové válce šlonzakovci ve shodě s místními německými reprezentanty doporučovali ustanovení mezinárodní správy nad Těšínskem nebo připojení k ČSR (VALEČEK, 2014).

Kontakty s německými politickými a kulturními činiteli dokládá také fotografie z Koždoňovy pozůstalosti, jež zachycuje členy buršenshaftu. Šlo o jedno z akademických společenstev odvozujících svou tradici od dob bojů za osvobození a sjednocení Německa v éře napoleonských válek. Idea buršáctví vycházela z nacionalistických a velkoněmeckých myšlenek, proto se spolky postupně uzavíraly slovanským a židovským zájemcům o členství. V závěru 19. století již tato sdružení ztratila svůj původní polovojenský charakter a získala především prestižní funkci. Nedílnou součástí spolkových rituálů tvořily šermířské souboje (PELC, 2012).
(OK)

II. Mezi dvěma válkami

Po vzniku Československa zasáhly Slezsko a severní Moravu územní, národnostní a sociální konflikty, k jejichž postupné stabilizaci došlo až roku 1920. Mladá republika z nárokovaných německých území získala pouze Hlučínsko s česky hovořícím, ale z politického a kulturního hlediska převážně německy orientovaným obyvatelstvem, zároveň ale ztratila 44 % teritoria někdejšího Těšínského knížectví. Nová hranice nerespektovala národnostní strukturu a její umělé vytyčení – bez přirozených přírodních překážek – představovalo do budoucna závažný bezpečnostní problém (PLAČEK, 2000; VALEN-
TA, 1961).

Menšinový zákon z roku 1920 poskytl minoritám poměrně široká práva. V oblastech, kde žilo přes 20 % příslušníků jisté národnosti, měli nárok na svou školu a na jednání s úřady ve svém jazyce. V některých případech, zejména na Hlučínsku, však státní správa tato nařízení obcházela (PETRÁŠ, 2009; PLAČEK, 2000).

Německý politický život částečně navázal na předválečné struktury. S výjimkou komunistů, kteří působili v rámci internacionálně orientované KSČ, německá politická scéna víceméně kopírovala paletu českých politických stran. Vlivnou silou na Hlučínsku a v západním Slezsku se ve 20. letech stala Německá křesťansko-sociální strana lidová, personálně spjatá s místními špičkami Řádu německých rytířů. Hájením hospodářských a kulturních požadavků slezských Němců si strana zajistila výrazné preference, zároveň však odmítala vyhrocený nacionální radikalismus, takže pro československé úřady představovala seriózního partnera. Od konce 20. let ji v důsledku ekonomické krize a vyhrocování mezinárodního napětí postupně vytlačovaly nacionalistické strany (GA-WRECKÁ, 2002). K vůdčím figurám německého národního tábora patřil dlouholetý novojičínský starosta Ernst Schollich (SPURNÝ, 1997).

Z předválečných polských stran se v nových republikánských poměrech adaptovali sociální demokraté (od roku 1921 pod názvem Polska Socjalistyczna Partia Robotnicza). Další strany vznikaly postupně po ukončení těšínského konfliktu, v jehož důsledku v regionu nemohly proběhnout první československé komunální ani parlamentní volby. Zastřešujícím orgánem polské politiky se stal Mezistranický komitét polských stran se sídlem v Moravské Ostravě. Navzdory několika pokusům o sblížení československých a pol-

ských socialistů ve 30. letech byla polská stranická politika převážně negativistická vůči ČSR (BARAN, 2009; GAWRECKI, 1999).

Alternativní směr vůči národovecké politice představovalo slezanství. Drtivá většina obyvatel Slezska hovořila místními dialekty. V případě Němců šlo o tzv. slezskou němčinu, v českém a polském prostředí o soubor nářečí vycházejících z češtiny a polštiny s německými prvky. V německém Horním Slezsku se rozšířila tzv. wasserpolština, dialekt polštiny přebírající německé výrazy i větnou skladbu. I školní výuka často probíhala v místním nářečí, takže mnozí Slezané se spisovný jazyk – pokud vůbec – učili až na střední škole (ŠÍL, 2010). Velká část populace žila ve smíšených manželstvích, hranice mezi etnickými skupinami nebyly neprostupné. Jazyková specifika spolu s kulturními a sociálními svéráznostmi vedly již před první světovou válkou k pokusům o uznání Slezanů jako svébytné národnostní skupiny. V Německu k propagátorům této myšlenky patřil katolický politik Carl Ulitzka, v českých zemích pak Josef Koždoň (slezsky Zefyl Koždůň), vůdce „šlonzáckého“ hnutí. Koždoňovci stejně jako část těšínských Němců po roce 1918 požadovali zavedení neutrální mezinárodní správy nad Těšínskem, později žádali o autonomii v rámci ČSR (GAWRECKÁ, 1997).

Existovaly ovšem i národní interpretace slezanství. Čeští i polští vlastenečtí intelektuálové vedli od konce 19. století polemiky o etnickém charakteru původních obyvatel Slezska. Obě strany považovaly svůj národ za autochtonní obyvatele a ostatní za pozdější přistěhovalce. Polský tisk psal o polských obětech boje o Těšínsko v lednu 1919 jako o „obráncích Slezska“. Když byl roku 1929 na Ostré hůrce na Opavsku odhalen Památník odboje slezského lidu, rétorika pořadatelů nikoho nenechala na pochybách, že „slezským lidem“ jsou míněni jen místní Češi. Zrušení slezských zemských úřadů a vytvoření země Moravskoslezské roku 1928 se stalo terčem kritiky z českých i německých kruhů.

Důležitými aktéry ve veřejném životě meziválečné éry byly i církevní instituce. Víra a církve v meziválečné éře stále hrály v životě společnosti významnou úlohu. V regionu převažovali katolíci, evangelické enklávy bychom našli mezi Němci a Poláky na Těšínsku a v některých obcích Hlučínska.

Římskokatolická hierarchie převážně odmítala národnostní třenice. K její integrační úloze přispěl i fakt, že státní hranice neodpovídaly hranicím diecézí. Část Jesenicka tak spadala pod arcibiskupství ve Vratislavi (tehdy Breslau), zatímco území olomoucké arcidiecéze zasahovalo na Ratibořsko. V reakci na vyhrocování národnostního napětí se církevní činitelé ve 30. letech snažili zdůrazňovat tradiční a společné hodnoty a více akcentovat slezskou zemskou identitu jako alternativu vůči etnickému nacionalismu (ŠOPÁK A KOL., 2015). K posílení tohoto trendu měla přispět také výstavba opavského kostela sv. Hedviky, patronky Slezska (VYBÍRAL, 2015). Církev ovšem hrála důležitou roli i ve všedních životech, a to jako významný pozemkový vlastník a zaměstnavatel. Ačkoliv část majetku ztratila při pozemkové reformě, v lesích vratislavské arcidiecéze a Řádu německých rytířů našla práci řada dělníků. V neposlední řadě je třeba zmínit charitativní úlohu církevních řádů při provozování nemocnic a sirotčinců.

Navzdory integračním snahám církve se náboženské otázky stávaly předmětem politických a národnostních střetů. V době sporu o Těšínsko česká agitace kritizovala polské katolické „tmářství“, ačkoliv velkou část těšínských Poláků tvořili evangelíci. Na Ostravsku a Karvinsku se těšila značné popularitě nová „národní“ Církev československá, stejně jako rozličná okultistická a spiritistická hnutí (JEMELKA, 2018; MAREK, 2015). V západním Slezsku mezi Čechy i Němci dominovali katolíci, ovšem proněmecká agitace na Hlučínsku varovala obyvatele před českými „husity“ a „neznabohy“ (PLAČEK, 2000).

(OK)

II.a Památník odboje slezského lidu na Ostré hůrce

Soukromý majetek

Památník odboje slezského lidu na Ostré hůrce nedaleko Háje ve Slezsku byl odhalen roku 1929 díky rozsáhlé finanční sbírce. Monument postavený na tradičním místě konání českých táborů lidu v rakousko-uherské éře měl představovat centrální pietní místo symbolizující národně-emancipační zápal českých Slezanů. Šlo o vyústění dlouhodobější snahy vlasteneckých intelektuálů z Opavska využít symbolický potenciál Ostré hůrky. Jedna ze starších variant zde navrhovala vytvořit „slezský Slavín“, pohřebiště významných osobností regionu. Ačkoliv realizaci památníku doprovázely technické průtahy i nízký zájem sponzorů (současně se budoval také Pomník padlým za Těšínsko v Orlové), místo se skutečně stalo důležitým pilířem kolektivní identity slezských Čechů (KOLÁŘ, 2015).

Na podzim 1938 došlo za nejasných okolností k likvidaci pomníku (ZAO, MLS, kart. 45, sign. Ls646/46).

(OK)

II.b Portrétní fotografie Roberta Schälzkyho

Muzeum v Bruntále

Robert Johann Schälzky byl 61. velmistrem Řádu německých rytířů. Rodák z Ryžoviště na Bruntálsku přišel na svět v tkalcovské rodině roku 1883. Po studiích teologie v Brixenu byl roku 1907 vysvěcen na kněze. Jeho kariérní působení je spjato s Bruntálem, kde zastával funkci faráře, později děkana a katechety. Patřil k zakladatelským osobnostem německé křesťansko-sociální strany. Jako poslanec této strany se ve 20. letech zasazoval o práva Němců v ČSR a kritizoval různé úřední přehmaty vůči menšině. Snaha papeže Pia XI. (1857–1939) omezit působení duchovních v politice jej odradila od dalšího angažmá na celostátní úrovni. V souvislosti s nástupem nacismu v Německu a celkovým poklesem vlivu křesťanských sociálů pak mezi slezskými Němci citelně chyběla osobnost, jež by dokázala konkurovat radikálním nacionalistům v jejich politických aspiracích (GAWRECKÁ, 2002).

Roku 1936 Schälzky převzal vedoucí post v Řádu německých rytířů. Po Mnichovu však musel opustit své sídlo v Bruntále. Navzdory perzekuci nacisty byl velmistr po osvobození do ledna 1946 vězněn v Opavě, následně jej čekalo vysídlení. Zemřel roku 1948 v Rakousku (BALLING, 1991, s. 409; DEMEL, 1994).

(OK)

II.c Polští skauti (harcerři) na dožínkách v Lazích, 1920

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, inv. č. IV B 12598

Harcerské hnutí vzniklo v polském prostředí jako varianta skautingu. Oproti tradičním skautským oddílům harcerři používají odlišnou hierarchii a terminologii. První harcerské oddíly se formovaly od roku 1910. Hnutí od začátku spojovalo výchovné a branné ideály s myšlenkou zápasu za národní sebeurčení. V tomto směru se oproti apolitickým skautům částečně podobalo českým sokolům či německým turnerům. Do harcerských stejnokrojů a znaků tak pronikla i národní symbolika, např. harcerský kříž vychází z polského vojenského vyznamenání Virtuti Militari.

Harcerské oddíly se v meziválečné éře těšily značné popularitě i mezi Poláky na Těšínsku. Československé úřady činnost těchto sdružení umožňovaly, byť policie sledovala jejich kontakty s podobnými organizacemi v Polsku a obávala se jejich možných irendentistických tendencí. Část mládeže z Těšínska a Ostravska bez ohledu na národnosti našla alternativu vůči „tradičním“ Svojsíkovým junákům a harcerům v řadách tzv. Spartakových skautů práce, činných pod záštitou komunistické strany (MATEJKO-PETERKA-HANIČÁK-JANÁK, 2016; ŠANTORA a kol., 2013).

Za nacistické okupace harcerři logicky patřili k přísně persekvaným skupinám obyvatelstva, mnozí se zapojili do domácího či zahraničního odboje (BORÁK, 1990).

(OK)

II.d Poslanec Emanuel Chobot na konferenci v Lazích, 1930

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, inv. č. IV B 12601

Polští sociální demokraté (Polska Socjalistyczna Partia Robotnicza) ze všech polských politických proudů na Těšínsku prošli patrně nejplynulejší transformací do nových poměrů po pádu monarchie a rozdělení Těšínska. Sociální struktura regionu ostravsko-karvinské uhelné pánve zajišťovala straně silnou voličskou základnu. Stejně jako českoslovenští demokraté, v regionu reprezentovaní především nestorem hnutí Petrem Cingrem (1850–1920) a později osobnostmi starostů Moravské Ostravy Jana Prokeše (1873–1935) a Josefa Chalupníka (1884–1944), stáli jejich polští protějškové v opozici proti radikálnímu revolučnímu marxismu ztělesňovanému Komunistickou stranou Československa (JIRÍK–KNOB, 2015; KOLÁŘ a kol., 2018, s. 15, 20–21).

Zatímco v době sporu o Těšínsko polští socialisté většinově zastávali protičeskoslovenské stanovisko (BARAN, 2008), během první poloviny 30. let došlo k jistému sblížení s českými stranami. Ve volbách roku 1935 kandidovali čeští a polští sociální demokraté společně. Vyostření mezinárodního napětí v následujících letech opět posílilo autonomistické a separatistické tendence uvnitř strany.

K předním činitelům strany se řadil rodák z Orlové Emanuel Chobot (1881–1944). Po rozkolu v socialistickém táboře počátkem 20. let vstoupil do KSČ, ale později se vrátil k sociálním demokratům. Patřil k představitelům umírněného tábora prosazujícího spolupráci s Čechy. K jeho hlavním oponentům mezi politickou reprezentací polské menšiny náležel advokát a lidovecký poslanec Leon Wolf (1883–1968).

(OK)

III. Nacistická okupace

Důsledky Mnichovské dohody znamenaly připojení západního Slezska včetně většiny českých okresů Opava a Bílovec k Říši v rámci sudetské župy. Hlučínsko se opět stalo součástí okresu Ratiboř ve Vládním obvodu Opolí. Nové uspořádání přineslo z pohledu velké části německého obyvatelstva krátkodobou ekonomickou a kulturní prosperitu (SOkA Opava, f. MNV Bolatice, inv. č. 21, Pamětní kniha obce; PAVELČÍKOVÁ, 1990). Brzy se zde však projevíly negativní dopady nacistické expanzivní politiky v podobě odchodu mužů na frontu a jejich nahrazení válečnými zajatci a nucenými pracovními silami. Podřízení ekonomiky válečným účelům vedlo zejména od roku 1943, kdy Německo po porážce u Stalingradu přikročilo k rozsáhlé militarizaci ekonomiky, k vážným zásobovacím potížím (KOLÁŘ, 2019). Na Hlučínsku bylo negativně přijímáno také zavádění němčiny při církevních obřadech, dosud tradičně českých (SOkA Opava, f. MNV Bolatice, inv. č. 21, Pamětní kniha obce; PLÁČEK, 2000). Specifikem oblasti se stala existence početné české komunity v zabraném pohraničí. V rámci snah o germanizaci prostoru zde doházelo k usídlování německých kolonistů z Rumunska a dalších zemí (PAVLÍČEK, 2003).

Jiné poměry panovaly na Těšínsku, které v říjnu 1938 připadlo Polsku. Následovala polonizace školství a administrativy doprovázená vypovídáním Čechů a Němců. Československá správa na Ostravsku reagovala nuceným vystěhováním řady Poláků (NENIČKA, 2010). V září 1939 bylo Těšínsko po krátkém boji obsazeno německou armádou. Tvrdost okupačního režimu pocítilo především polské obyvatelstvo zatížené zvláštními daněmi a ostrými represemi proti postavám veřejného života (BORÁK, 1990). České a polské obyvatelstvo čelilo tlaku na přijetí tzv. volkslisty, které se de facto rovnalo přihlášení k německé národnosti. Pro muže tento akt znamenal povinnost služby v německých ozbrojených silách, někteří se později dostali do zajetí a odtud do zahraničního odboje (EMMERT, 2005; NEMINÁŘ, 2018; PLACHÝ, 2009). Strategický průmyslový region se stal místem fungování řady zajateckých a pracovních táborů (HRABAR, 1972; KRŮL-LUSEK, 2017).

V závěru války se především na Opavsku a Hlučínsku odehrály těžké boje (OTIPKA, 2010; TVARŮŽEK, 1973; VÁVROVSKÝ, 1965). Mnozí Němci i česky hovořící obyvatelé Hlučínska před příchodem fronty za dramatických okolností prchli, mnozí se však

v chaosu posledních válečných týdnů raději brzy vrátili zpět. Jejich další status se stal předmětem poválečných debat. Zatímco většinu západoslezských a severomoravských Němců čekalo vysídlení, od proponovaného odsunu Hlučíňanů a Poláků usedlých na Těšínsku po Mnichovu úřady nakonec upustily.

(OK)

III.a Zajatecký tábor v Trzinci-Borku

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, Sbírka obrazového a fotografického materiálu, sign. F058/050

Oblast německého Horního Slezska, kam Hitlerův režim začlenil také území Hlučínska, Těšínska a část polského příhraničí, patřila díky uhelným nalezištím k důležitým průmyslovým regionům nacistického impéria. K maximálnímu vytěžení potenciálu oblasti režim masivně využíval nucené pracovní síly včetně válečných zajatců. Součástí tohoto systému se stal i zajatecký tábor STALAG VIII D zřízený roku 1941 v Těšíně. Tábořem a jeho četnými pobočkami, ležícími po obou stranách současné státní hranice, během války prošly tisíce mužů z okupovaných zemí (KRŮL-LUSEK, 2017).

(OK)

Anmeldung zur polizeilichen Einwohnererfassung
Vor Ausfüllung die Erläuterungen auf der Rückseite lesen!

Zgłoszenie celem policyjnego stwierdzenia ludności
Czytajcie przed wypełnieniem objaśnienia odwrotnej strony!

Wohnort und Wohnung
Miejsce zamieszkania i mieszkanie

Kreis (Powiat): Leszno
Gemeinde (Gmina): Żywiec
Ortschaft (Miejscowość):
Straße und Hausnummer: 88
Ulica i nr. d.

1. Familienname (Nazwisko): Kiedroni
(Bei Frauen auch Geburtsname und gegebenenfalls Name aus der letzten früheren Ehe)
(u zamężnych kobiet również nazwisko panieńskie i w danym wypadku ostatnio-wdowie)

2. Rufname (Imię): Jan
Geburtsort (miejscie urodzenia): Żywiec
(auch Gemeinde und Kreis) (możliwie także gmina i powiat)

3. Geburtstag, Monat und Jahr: 13. II 1893
Tag, Monat, i rok urodzenia:

4. Geschlecht:*) männlich, weiblich weiblich
Plec:*) męska, żeńska żeńską

5. Familienstand:*) ledig, verh., verw., gesch.
Stan cywilny:*) małż.
małż., żonaty-zamężna, widow.
widowca, rozwódca-rozwódca

6. Religion (Wyznanie): awary. a. n.
7. Volkszugehörigkeit: Polaka
Narodowość:

8. Welche Sprache sprechen Sie zu Hause?
Który język, mówi się w domu? dyal. Śląski

9. Seit wann sind Sie im neuen Reichsgebiet wohnhaft?
Od którego czasu mieszka W. P. na nowym obszarze Rzeczy?

10. Haben Sie in der polnischen Armee gedient?
Czy WP. służył w armii polskiej? od wojny

11. Beruf (Zawód): kurier górnik
(genaue Angabe der Berufstätigkeit und Angabe, ob selbständig, Angestellter, Arbeiter usw.)
(dokładne podanie czynności zawodowej i czy samodzielny, funkcjonariuszem, robotnikiem i t. p.)

12. Sind Sie Eigentümer oder Miteigentümer eines Geschäftes?
Czy WP. właścicielem lub współwłaścicielem interesu? domu, miasteczka
eines Hauses (kamenicy)? 48 ar.
von Land (gruntu)?

13. Nur für Familien- und Haushaltungsvorstände:
Tylko dla głów rodzin lub gospodarstw domowych:
Zahl der im Haushalt lebenden Kinder unter 12 Jahren: 1
Ilość dzieci poniżej 12 lat żyjących w gospodarstwie domowym: 1

*) Nichtzutreffendes ist zu durchstreichen.
*) Nie dotyczyące przekreślić.

Raum für Stempel oder Stempelmarke.
Fingerabdruck (Odciskpalca)

und
Unterschrift des Gemeldeten:
Jan Kiedroni
i podpis zgłoszonego:

III.b Průkaz totožnosti, tzv. palcovka

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, inv. č. II C 2342

Po obsazení Těšínska se nacistický represivní aparát zaměřil primárně proti Polákům ve snaze o intenzivní germanizaci území přičleněného k Říši v rámci Hornoslezské provincie. Již v prvních týdnech války docházelo k popravám představitelů veřejného života a k internaci desítek osob ve Skrochovicích na Opavsku a na dalších místech. Další vlnu persekuce přineslo jaro a léto 1940 (BORÁK, 2004; GROBELNÝ, 1985; KOLÁŘ, 2019).

Kromě stíhání exponentů předválečné politiky a kultury okupační aparát usiloval o germanizaci „vhodné“ části obyvatelstva. Proto došlo k zavedení přísné evidence občanů: v rámci sčítání lidu v letech 1939 a 1940 byly zavedeny evidenční karty s otisky prstů, tzv. palcovky. Další etapu nacistické politiky vůči lokální populaci pak představoval tlak na přijetí tzv. volkslisty, které se de facto rovnalo přihlášení k německé národnosti, byť s omezenými právy, ale s povinností vojenské služby. Tisíce Čechů a zejména Poláků tak musely narukovat do Hitlerovy armády (EMMERT, 2005).

(OK)

IV. Německá menšina po roce 1945

Německé obyvatelstvo představovalo v meziválečném období ve Slezsku a na severní Moravě druhou nejpočetnější národnostní skupinu hned po Čechoslovácích. Počátkem 30. let jich žilo na území budoucí ostravské expozitury Moravskoslezského národního výboru (MZNV) cca 317 tisíc, což představovalo asi 31 % zdejší populace. Nejpočetněji byli Němci zastoupeni v západní části Slezska v okresech Krnov (91,6 % obyvatel), Frývaldov (od r. 1947 Jeseník, 93,9 % obyvatel) a Bruntál (97,7 % obyvatel). Svou početnost si Němci zachovali i během let 1938 až 1945, kdy bylo České Slezsko rozděleno v rámci německé správy do obvodů Říšské župy Sudety a Říšské župy Horní Slezsko. V průběhu let 2. světové války počet Němců na zkoumaném území kolísal. Na jedné straně byl snižován v důsledku odchodu zdejších mužů do Wehrmachtu a SS, později pak také v důsledku evakuace, či přímo útěku civilního obyvatelstva ohroženého průběhem válečných operací. Jen na území Ostravska se v důsledku zvýšené úmrtnosti, klesající porodnosti i kvůli evakuaci a útěku civilního obyvatelstva snížil počet Němců asi o 50 tisíc (GAWRECKI a kol., 2003, s. 506). Naopak v r. 1945 se do pohraničí, a tedy i do Slezska uchýlilo velké množství Němců, kteří prchali před Rudou armádou. Podle některých zpráv v průběhu počátku r. 1945 uprchlo do českého pohraničí na 1,5 milionu Němců pocházejících z území říšských žup Horní a Dolní Slezsko. Na počátku května 1945 se podle čs. údajů nalézalo v republice cca 3,6 milionu Němců, podle jiných statistik ovšem jen 3,2 až 3,3 milionu. Z tohoto množství se jich většina, cca 3 miliony, nacházela na teritoriu českých zemí. Podle německých statistik na konci války žilo na území ČSR asi 3,418 milionu Němců (STANĚK, 1991, s. 54).

Již v průběhu války se vynořila otázka, jak naložit s německým obyvatelstvem v Československu. Exiloví představitelé se pokoušeli hledat u velmocí podporu pro svou vizi řešení německé otázky. Během války se postoj londýnského exilu nakonec přiklonil ke stanovisku, že musí dojít k velkému odsunu Němců z Československa (STANĚK, 1991, s. 38). Vize řešení německé otázky byla částečně vtělena i do znění Košického vládního programu, jelikož článek VIII. stanovil, že čs. občanství bude potvrzeno jen u Němců, kteří prokáží svou antinacistickou činnost. Ostatní Němci jej budou zbaveni. Článek X. stanovil, že majetek Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců bude zabaven a předán do národní správy, a článek XI. určoval, že půda náležející Němcům bude také zabavena a převedena do Národního pozemkového fondu. Několik měsíců po skončení války

prezident E. Beneš postoj vedení státu k německé menšině stručně shrnul, když prohlásil, že opakování Mnichova musí být zabráněno a jediným řešením je odchod Němců z ČSR a dosídlení slovanského živlu na jejich místo (WIEDEMANN, 2016, s. 41).

Již během května 1945 byla v Moravské Ostravě zřízena expozitura MZNV, jež byla tvořena územím slezských politických okresů Bílovec, Český Těšín, Bruntál, Fryštát, Frývaldov, Hlučín, Krnov, Opava-Venkov, moravských okresů Nový Jičín a Místek a statutárními městy Moravská Ostrava a Opava (JANÁK, 2003, s. 409). Na tomto území se stejně jako ve zbytku pohraničí v průběhu jara a léta 1945 začaly rozbíhat dva souběžné procesy. Na jedné straně se jednalo o přípravy nezbytné pro realizaci vysídlení německého obyvatelstva, na straně druhé byly zahájeny kroky směřující k osídlení pohraničí novými dosídlenci. To znamenalo, že v oblastech s hustým německým osídlením, tedy nejenom v samotné Opavě, ale i v západním Slezsku, došlo v červnu 1945 k vyklízení městských čtvrtí či celých obcí a k zabavování německého majetku. Řada Němců byla zajištěna či jinak izolována, za účelem jejich koncentrace vznikly internační tábory a byla využita i stávající vězeňská zařízení. Početné skupiny Němců byly také soustředěny v zařízeních, která sloužila jako místo dočasného zadržení před vysídlením či jako ubytovny pro osoby určené na práci (STANĚK, 1991, s. 65–66). Paralelně vznikaly instituce nezbytné pro vytvoření nového osídlení, jimiž se stala osídlovací oddělení. Ta vznikala velmi časně, jako tomu bylo i v okrese Bruntál, kde osídlovací oddělení zemědělského odboru Slezské národní rady bylo ustaveno již 5. května (KREMPL–JIRÁSEK, 2015, s. 317).

Z hlediska vysídlení lze rozlišit dvě vlny: v první řadě se jednalo o odsun realizovaný v období mezi květnem a srpnem 1945, jenž je tradičně nazýván jako divoký. Během něj bylo území expozitury nuceno opustit cca 30 až 35 tisíc Němců (JANÁK, 2003, s. 506). Začátkem ledna 1946 pak byly připraveny podmínky pro tzv. řádný odsun, který probíhal po větší část tohoto roku (STANĚK, 1991, s. 169–239). V důsledku odsunu došlo k zásadní proměně národnostní skladby pohraničních okresů, jelikož téměř beze zbytku zmizel německý element. Ještě před zahájením řádného odsunu bylo v okrese Krnov jen 35 332 Němců (z 58 774 v r. 1930) a v okrese Frývaldov zůstalo z 66 987 Němců (r. 1930) 58 357 osob (KAŇA 1976, s. 24). Avšak ani tito Němci neměli v ČSR dlouho zůstat, jelikož po zahájení řádného odsunu bylo rozhodnuto, že od ledna 1946 budou z každého okresu vypraveny 2 až 4 transporty, každý asi o 1 200 lidech. To znamenalo,

že v západních okresech Slezska během tohoto roku německá menšina téměř zmizela, jelikož z okresu Frývaldov bylo odsunuto 53 250 Němců, z okresu Krnov 34 650 Němců a z okresu Bruntál dalších 31 224 Němců. Celkově bylo z území expozitury odsunuto 204 380 Němců, přičemž tyto tři západní okresy se na procesu podílely více než 50% podílem (SOkA Bruntál, f. MěNV Rýmařov, Kronika města Rýmařova, s. 31 a 160).

Na konci 40. let zůstalo německé osídlení v troskách, jelikož v důsledku odsunu i procesu dosídlení se Němci stali ve Slezsku minoritou. V okrese Rýmařov, rozkládajícím se na pomezí Slezska a Moravy, avšak ležícím již mimo území expozitury, žilo na konci roku 1946 pouze 832 Němců, přičemž téměř polovina z nich přímo v Rýmařově. Jejich počet však v následujících letech dále klesal a v r. 1948 již v Rýmařově žilo jenom 173 Němců. V okrese Bruntál, kde Němci původně tvořili více než 97% populace, žilo v r. 1948 jenom 866 osob německé národnosti (SOkA Bruntál, f. ONV Bruntál II 1945–1948. kart. 553, inv. č. 738). Obdobně výrazný úbytek německého obyvatelstva bychom mohli pozorovat také v okrese Krnov, kde bylo v r. 1950 hlášeno 654 Němců (SOkA Bruntál, f. ONV Krnov II 1945–1948. kart. 362, inv. č. 631). Na počátku 50. let bychom podle sčítání obyvatel z r. 1950 na území Ostravského kraje mohli evidovat celkem 7 tisíc Němců, přičemž nejvíce jich žilo v okrese Opava. V okresech Bruntál, Jeseník a Rýmařov, spadajících již pod Olomoucký kraj, žilo ve stejné době 3,3 tisíce Němců (JANÁK, 2003, s. 506).

Němci, kteří zůstali v ČSR, museli splňovat některá základní kritéria. V první řadě se jednalo o antinacisty. Ačkoliv byli antinacisté vyjmuti z platnosti Dekretu č. 108/1945 Sb. prezidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, v běžné praxi na ně nebyl často vůbec brán zřetel a jejich majetek byl zabavován stejně jako majetek jiných Němců. Mnohé z antinacistů tento postoj nakonec přiměl k odchodu, a tak opustili ČSR společně se svými krajany. Oproti ostatním Němcům měli antinacisté při odchodu ze země možnost, aby na základě výnosu ministerstva vnitra z 23. února 1946 směli s sebou odvézt všechny potřebný movitý majetek (SOkA Bruntál, f. MěNV Břidličná, Kronika města Břidličné, s. 94). I v tomto případě ale nebyl na tento výnos vždy brán ohled. Ačkoliv po změně postoje KSČ k německé menšině byly vydány pokyny k navrácení zabaveného majetku, ten byl již počátkem 50. let rozdělen novým osadníkům, a v důsledku tak nebylo co navracet (SOkA Bruntál, f. ONV Rýmařov II

1945–1960, kart. 536, inv. č. 594). Antinacisté, kteří se i přes vyhrocený český nacionalismus rozhodli zůstat v republice, se museli nadále potýkat s řadou obtíží, a přestože se moli honosit „privilegovaným“ statusem, zůstali v mnoha ohledech znevýhodnění oproti Čechům a Slovákům (PETRÁŠ–PETRŮV–SCHEU, 2009, s. 99). I proto po únoru 1948 řada z nich usilovala o vystěhování – v prosinci 1952 bylo pouze v okrese Rýmařov evidováno 23 rodin antinacistů, kteří měli v plánu opustit Československo (SOkA Bruntál, f. ONV Rýmařov II 1945–1960, kart. 536, inv. č. 594).

Mimo antinacistů měli v ČSR zůstat nezbytní odborníci potřební pro chod průmyslových provozů v pohraničí. Tato kritéria vedla k tomu, že se proměnila profesní i věková struktura českých Němců. V celorepublikovém kontextu posílili své postavení dělníci, jejichž počet se na celkovém podílu německého obyvatelstva zvýšil z 69 % v r. 1930 na 89,6 % v r. 1950 a 83 % v r. 1961 (HERNOVÁ, 1999, s. 186). Tento trend lze dokumentovat např. na okrese Bruntál, kde bylo na počátku 50. let evidováno 464 dělníků, 111 důchodců, 118 osob v domácnosti a 25 úředníků (SOkA Bruntál, f. ONV Bruntál II 1945–1960, kart. 553, inv. č. 738). Mimo odborníků a antinacistů se odsun příliš nedotkl obyvatel Hlučínska, kteří se hlásili k německé národnosti.

Další kategorií Němců v ČSR tvořili ti, již v republice pobývali nedobrovolně. V první řadě se jednalo o válečné zajatce. V posledních dnech války zajala Rudá armáda velké množství německých vojáků, kteří byli následně drženi na území ČSR. V sektoru 4. ukrajinského frontu, který došel až na území Slezska, bylo na přelomu května a června 1945 v zajateckých táborech evidováno 49 866 osob, z nichž 11 610 bylo vedeno přímo v Moravské Ostravě (STANĚK, 2011, s. 23). Tito zajatci byli v následujících letech používáni jako nucená pracovní síla v průmyslu a hornictví, kde nahrazovali chybějící pracovní síly. Po skončení hlavní části organizovaného odsunu sudetských Němců se začalo řešit i postavení válečných zajatců. V r. 1947 se rozhodlo o jejich postupnému propuštění a samotná repatriace byla realizována v průběhu let 1948 až 1950 (STANĚK, 2011, s. 111–129).

Další skupinou Němců nedobrovolně držených v ČSR byli ti, kteří stanuli před retribučními soudy. To vzniklo na základě Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., který znamenal vznik mimořádných lidových soudů. Tyto retribuční soudy se zabývaly přípa-

dy nacistických zločinců, což znamenalo, že mimo Čechů před nimi stanuli i Němci. V českých zemích zasedalo celkem 24 mimořádných lidových soudů, avšak na území Slezska a přilehlé severní Moravy byly aktivní soudy v Opavě, Moravské Ostravě, Olomouci a Novém Jičíně. „U těchto čtyř soudů...“ tvořili Němci 52 % až 75 % obviněných, jejichž případy se soudy zabývaly. Obvinění mohli obdržet tresty o různé výši, nebo být i osvobozeni. V některých případech bylo řízení zastaveno, jelikož obvinění byli zařazeni do transportu, a tedy určení k odsunu z ČSR (BORÁK-JANÁK, 2012). Bližší údaje o počtu Němců, kteří byli stíháni MLS, nám ukazuje statistika opavského soudu, před nímž stanulo celkem 1 667 Němců (JANÁK, 1994, s. 276).

Významným kvalitativním předělem v životě německé menšiny v ČSR se stal nástup KSČ k moci. Nové vedení země začalo ustupovat od vyhrčeného antiněmeckého nacionalismu, který nadále ztěžoval život českým Němcům. Podle zprávy ministerstva vnitra z března 1950 se totiž s Němci nadále zacházelo jako s nerovnoprávnými osobami, a to i v případech, že se prokázali platným osvědčením o protifašistické činnosti (ZAO, f. KNV Ostrava I, kart. 276, inv. č. 2009). Na přelomu 40. a 50. let převládla snaha získat je pro budování socialismu, jelikož KSČ usoudila, že převaha dělníků mezi ekonomicky aktivními Němci napomůže jejich zapojení do socialistické výstavby (STANĚK, 1993, s. 101).

Aby toho bylo docíleno, začalo se s pozvolnou nápravou poměrů a jako první krok bylo umožněno získat zpět československé občanství. Navrácení občanství podle § 3 dekretu 33/1945 Sb. probíhalo tak, že zájemce podal žádost, kterou ONV posuzoval a následně vydal kladné, či zamítavé stanovisko. O úspěšnosti těchto žádostí nám může dát představu statistika okresu Rýmařov, kde k 16. květnu 1951 bylo podáno 232 žádostí, z nichž bylo 217 vyřízeno kladně a jen 2 záporně. Mimo to ale zůstávalo nadále 196 osob německé národnosti, které nepodaly žádost o navrácení občanství (SOKA Bruntál, f. ONV Bruntál II 1945–1960, kart. 553, inv. č. 739). Důvody, proč někteří Němci neusilovali o získání čs. státního občanství, byly různé, ačkoliv čs. úřady přiznávaly, že neochota Němců získat občanství byla způsobena i nezájmem úřadů o tuto menšinu. Pro napravení tohoto stavu bylo národním výborům uloženo, aby zvýšily politickou práci s Němci (ZAO, fond KNV Ostrava I., kart. 2512, sign. 215). I přes agitační činnost byly výsledky mizivé a podařilo se přesvědčit jenom zanedbatelné množství Němců. Ti

na obhajobu své neochoty žádat o čs. občanství namítali, že o něj nemají zájem, jelikož jsou již staří, češtinu se naučit nedokážou, německy se domluvit na úřadech také nemohou, takže by pro ně bylo nejvhodnější, kdyby se mohli odstěhovat do Německa (SOKA Bruntál, f. ONV Rýmařov II 1945–1960, kart. 536, inv. č. 594). Problematika osob německé národnosti měla být nakonec vyřešena zákonem č. 34/1953 Sb., kterým se čs. občany staly osoby, které na základě dekretu č. 33/1945 Sb. ztratily občanství a měly bydliště na území ČSR (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-34>).

Nicméně Němci i přes proměnu vztahu vůči nim nezískali v ČSR status národnostní menšiny, což jejich postavení dále komplikovalo, a i po přijetí zákona č. 34/1953 Sb. přetrvávaly problémy kolem občanství či formálního zrovnoprávnění. Ve Slezsku sice vznikly různé kulturní nebo umělecké kroužky, ale jak lze vidět koncem 50. let, jejich aktivita zde byla spíše nahodilá (JANÁK, 2003, s. 507). Mezi kulturní aktivity, jež byly organizovány pro Němce, lze zařadit zřízení jazykových kurzů němčiny, případně zvýšení objemu německojazyčné literatury v knihovnách, nebo vedení bohoslužeb v němčině (SOKA Bruntál, f. ONV Krnov II 1945–1960, kart. 362, inv. č. 631). Další formou zlepšení situace Němců byla kontrola dodržování zásad socialistického internacionalismu a podobně.

V průběhu dalších let se nejenom ve Slezsku, ale v celé republice počet Němců snižoval. Na území budoucího Severomoravského kraje žilo k 1. březnu 1961 celkem 12 393 Němců, což představovalo 0,8 % zdejší populace (SRB-ANDRLE, 1999, s. 203). I přes tento pokles bychom však zejména v okrese Bruntál mohli zaznamenat, že německá menšina zůstávala relativně velká, jelikož ke zmíněnému datu bylo v okrese evidováno 2 232 osob německé národnosti, což představovalo 2,28 % všech obyvatel. Celkový poměr německých obyvatel v českých zemích byl v tomto roce však již jen 1,40 %. I z důvodu stále se snižující početnosti německé menšiny stagnoval i její kulturní život. Tento neutěšený stav byl vylepšen až na přelomu let 1968–1969 založením Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti, avšak jeho pobočky ve Slezsku nepůsobily.

Pokles německé menšiny v následujících letech se ukázal jasně ve sčítání v r. 1970, podle něhož se v celé republice přihlásilo k německé národnosti 85 663 osob (JANÁK,

2003, s. 507). V okrese Bruntál to bylo ale jen 1 333 osob z celkového množství 100 398 obyvatel. V okrese Opava ke stejnému datu žilo 1 364 Němců, což nečinilo ani celé jedno procento z celkového počtu obyvatel. Celkem v okresech současného Moravskoslezského kraje žilo 4 621 Němců (Výsledky sčítání lidu, domů, bytů 1970 za okres Bruntál, tab. 115).

Tento propad pokračoval i v následujících letech. V r. 1991 žilo v šesti okresech dnešního MS kraje 4,2 tisíce Němců, přičemž nejvíce jich bylo na Opavsku, a sice 1,7 tisíce. Dalších 1,5 tisíce Němců pak žilo v okrese Šumperk (JANÁK, 2003, s. 507). S těmito změnami se nesly i proměny struktury německé populace, jelikož se zvýšil objem lidí starších 50 let (48,5 % všech Němců), zatímco množství osob do 14 let bylo relativně malé (jen 9,6 % všech Němců). Společně se stárnutím populace se zvyšovala i míra asimilace Němců do čs. společnosti, která byla prohlubována především smíšenými sňatky, jejichž množství v celostátním kontextu do 80. let neustále rostlo (STANĚK, 1993, s. 173).

Celkově lze konstatovat, že v důsledku asimilace, slučování rodin i odchodu do zahraničí se německá menšina ve Slezsku stala záležitostí jenom několika tisícovek lidí a jejich počet i nadále klesá. Jejich kulturní život v období reálného socialismu byl zaštitěn tzv. Kulturenverbandem, ale obecně lze říci, že opět upadl do stagnace, kterou přerušila až revoluce v roce 1989.

Její důsledky samozřejmě znamenaly zásadní změnu postavení německé menšiny. Ačkoliv Němci nadále zůstali početně marginální skupinou, navíc roztroušenou v různých částech republiky, začali hrát aktivní roli ve veřejném životě. Ve sledovaném regionu se postupem času etablovalo několik německých sdružení, např. Slezský německý spolek, Kulturgesellschaft Troppau, Bohemia Troppau a další. Nepodařilo se však vytvořit zastřešující organizaci. Zmíněná uskupení nemají politický program, soustřeďují se především na kulturní, společenské a osvětové aktivity.

Občané německé národnosti v současné době mají své zastoupení v Radě vlády pro národnostní menšiny zřízené v roce 2001. Spolupráce se státními úřady a samosprávami probíhá zejména v oblasti památkové péče. Z iniciativ realizovaných na nadregiónální úrovni zasluhuje pozornost Pracovní skupina pro řešení situace německých a dal-

ších hrobů na hřbitovech v ČR. Vznikla v roce 2016 s cílem přijmout opatření k zajištění údržby a renovace německých sepulkrálních památek v pohraničí (K péči o opuštěné německé a další hroby na hřbitovech v České republice, 2017).

Pád komunismu umožnil také obnovu kontaktů s organizacemi německých vysídlenců v zahraničí (Heimatkreisgemeinschaft Troppau v Bamberku, Heimatkreisgemeinschaft Jägerndorf v Memmingenu atd.). V případě Slezska a severní Moravy však tyto kontakty nevyústily v rozsáhlejší spolupráci při ochraně památek či při organizaci kulturních a vzdělávacích aktivit, jakou můžeme pozorovat např. v západních a severozápadních Čechách. Příčinu tohoto stavu můžeme spatřovat zejména v geografické odlehlosti od současných německých a rakouských hranic a v podstatně menší intenzitě ekonomické spolupráce s těmito zeměmi v rámci zkoumaného teritoria.

Specifické poměry nastaly v oblasti Hlučínska, které bylo v letech 1742–1920 součástí Pruska, resp. Německa (PLAČEK, 2000). Po roce 1989 výrazná část zdejší populace využila možnosti zažádat o obnovení německého občanství po předcích, aniž ovšem tímto aktem pozbyli české občanství. Zatímco celostátní zastoupení osob německé národnosti v Česku při sčítání lidu roku 2001 činilo pouze 0,38 %, v oblasti Hlučínska šlo o 2,59 %. Nejvýraznější zastoupení Němců bylo zaznamenáno v Kravařích (8,02 %), Třebomi (7,39 %) a Bolaticích (4,35 %). Pro zajištění úředních potřeb držitelů dvojího občanství konají německé zastupitelské úřady pravidelné konzulární dny v Hlučíně a Kravařích. Motivy zájmu o německé občanství lze spatřovat jak v ekonomických benefitech, tak v návaznosti na tradiční regionální identitu (NESTROJOVÁ–JANKŮ, 2007; PAVELČÍKOVÁ, 1990). Mimo Hlučínsko však problematika německé národnosti, potažmo občanství, zůstává společensky marginálním tématem.

(LH, OK)

IV.a Německé textilnictví ve Slezsku a na severní Moravě

↑ Foto IV.a1. Mládežnický kolektiv v Karnole Krnov, 1962

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, inv. č. IV B 5608

↓ Foto IV.a2. Sklárna závodu Moravolen, Šumperk, 1980

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, inv. č. IV B 3668

Když se podíváme na historii průmyslu na Opavsku, můžeme říci, že tato oblast byla proslulá díky potravinářské a strojírenské výrobě. Zajímavostí je, že o samotný rozvoj a následný vývoj města Opavy a jejího blízkého okolí se v minulosti zasloužilo zcela jiné odvětví, a to průmysl textilní. První zmínky o textilnictví na Opavsku jsou z dob pozdního středověku a raného novověku. Mezi první textilní povolání, které zde našla své uplatnění, patřilo soukenictví a plátenictví. Řady šikovných řemeslníků se postupně rozšířily o další povolání, tzv. cíchaře. V následujících letech dominovalo v textilnictví především soukenické řemeslo. Největšího rozkvětu toto řemeslo dosáhlo během 16. století, kdy v tomto odvětví pracovalo 200 soukeníků (MÜLLER-ŽÁČEK, 2006, s. 124, 146).

V průběhu 18. a 19. století docházelo k postupnému omezování tohoto průmyslu. Na výsluní se dostávala především výroba piva a potravinářské výrobky, které se stávaly

místním vývozním artiklem. Centrem textilní výroby Slezska se stalo nedaleké Krnovsko. Podobně jako v jiných oblastech českomoravského pohraničí (Trutnovsko, Šumpersko, Jesenicko atd.), i zde byla drtivá většina podnikatelů německé národnosti. Mezi významné továrnícké rodiny tohoto regionu patřili Czeikové, Hatschek, Hermann, aj. Zajímavostí je, že z drtivé většiny nešlo o sudetské Němce, ale o německé přesídlence. Rodina Hatschek pocházela z rakouské metropole Vídeň, navíc byla podobně jako rodina Quittner židovského vyznání. Po těchto rodinách zde zůstala celá řada architektonických památek (továrenské budovy, vily apod.), jako např. vila Josefa Hatschka v Opavě, kterou postavil proslulý architekt Arnold Hatschek a následně rozšířil Leopold Bauer.

V roce 1810 vznikla v Opavě nejstarší textilní manufaktura. Jejím majitelem byla německá rodina Czeike, která obchodovala se sukem. Karl Czeike, zakladatel této významné rodiny, založil již v průběhu 18. století soustředěnou manufakturu (od drobných řemeslníků odkupoval opracované sukno, které následně zpracovával ve své továrně). Na její historii následně navázala továrna Jacoba Quittnera. Tento uherský podnikatel židovské národnosti v 60. letech 19. století otevřel soukenickou továrnu. Podnik vznikl

sloučením tří bývalých opavských textílek – textilka Czeike, tkalcovna a barvírna příze Durai a textilka podnikatele Springera. Brzy se firma Jacob Quittners Söhne stala hlavním dodavatelem sukna a látek pro rakouskou armádu.

Pro historii opavského textilního průmyslu jsou významná především dvě data, rok 1880 a 1911. V roce 1880 byl spuštěn provoz v továrně na výrobu a zpracování juty od předení až po výrobu konfekce. Jejím zakladatelem byl německý podnikatel Josef Hatschek. Původní název firmy zněl Troppauer Jutefabrik Gebrüder Hatschek (Opavská továrna na jutu bratří Hatschek). Před vypuknutím 1. světové války se stala největší továrnou na zpracování juty v celé rakouskouherské monarchii. Vedle hlavního závodu sídlícího v Opavě měla firma i pobočný závod ve Vídni (byl zrušen v roce 1910). Kromě vedení továrny byl Josef Hatschek viceprezidentem Přádělny Inu a tkalcovny sídlící ve Vrbně pod Pradědem a státním radou a. s. Union pro jutařský průmysl na Bílovecku. Na počátku 20. století založil krnovský textilní podnikatel Jindřich Kudlich v Opavě pobočný závod firmy Johann Kudlich Söhne. Tato firma se specializovala na pletené zboží a zpracování příze. V roce 1910 byla spuštěna výroba punčochového zboží v prostorách bývalé Krommerovy barvírny (KADĚRKOVÁ, 2010, s. 10; KUTÁLEK, 2010, s. 33). Následně firma dala do provozu i výrobu na mykané a vigoňové příze. Zajímavostí je, že tyto továrny přežily obě světové války a po roce 1945 byly využity při vytváření nových národních podniků.

Textilní průmysl se v minulosti zasadil i o rozvoj opavského regionu. Pokud se však podíváme na jeho moderní dějiny, můžeme pozorovat jeho postupnou stagnaci. Na přelomu 19. a 20. století zde existovalo 278 textilních a oděvních podniků, ve kterých pracovalo přibližně 1700 osob (švadlen, textilních dělníků, přadláků, soukeníků atd.). V éře první republiky zaměstnávala tato odvětví většinou ženy a mladistvé. Ženy mladšího věku pracovaly hlavně v textilních továrnách a prodejnách oděvů, v domácnosti pracovaly převážně ženy středního a staršího věku – přadleny, švadleny, tkadleny atd. (MÜLLER-ŽÁČEK, 2006, s. 275). Při posledním předválečném sčítání obyvatel bylo zjištěno, že počet textilních pracovníků se snížil na 1100. Z nich celých 95 % pracovalo v místních textilních podnicích. Zbýlých 5 % byli soukromníci a drobní živnostníci. Mezi léty 1910–1938 předčila Opavsko v textilní výrobě jiná slezská centra (Krnovsko, Odersko, Bílovecko, Jesenicko, Nový Jičín). Z hlediska zaměstnanosti zde existovaly

pouze tři podniky, které měly více než 100 zaměstnanců. Šlo o firmu bratří Hatschek, která zaměstnávala 700 osob, textilku Jacob Quittners Söhne s 250 pracovníky a firmu na výrobu zástěr a ložního prádla B. Hermann (100 osob) (MÜLLER-ŽÁČEK, 2006, s. 276–277).

Firma Hatschek na zpracování juty patřila spolu s továrnou na výrobu šicích strojů Minerva k největším podnikům regionu. Pokud se na oblast podíváme z globálního hlediska, můžeme říci, že pouhých 8 % všech obyvatel pracovalo v textilním odvětví. Oproti jiným textilním centrům Slezska – Krnov (4100 textiláků), Jeseník – to bylo minimum obyvatel (KUTÁLEK, 2010, s. 31, 34). Kromě samotné Opavy existovalo v tomto regionu ještě významné textilní centrum Vítkov.

Druhá světová válka velmi poznamenala osud československého národa i jednotlivých průmyslových oblastí. Po připojení českomoravského pohraničí k nacistickému Německu byla v tomto regionu situace mnohem složitější. Majitelé textilních továren sice byli německé národnosti, ale ve většině případů židovského vyznání. Proto došlo k postupné arizaci jejich majetku podle zákonného nařízení k vyřazení Židů z německého hospodářského života, vydaného 12. listopadu 1938. Firma bratří Hatschek, kterou do roku 1940 vedla dcera Josefa Hatschka Anna Luisa Krumpholzová, byla svěřena štětínskému podnikateli Erwinu Fenglerovi. Tato firma v průběhu války poskytovala práci 650 zaměstnancům, v drtivé většině německé národnosti (KÁŇA-PLAČEK, 1979, s. 45). S postupujícími potřebami třetí říše se začala zabývat výrobou motouzů. Podobný osud potkal i továrnu na hedvábné zboží S. Trebitsch und Söhne sídlící ve Vítkově (URBÁŠKOVÁ, 2017, s. 20). Tato firma založená v druhé polovině 19. století, zaměstnávající kolem 500 pracovníků, se původně specializovala na výrobu luxusního zboží, které se vyváželo hlavně v době první republiky do zahraničí. Podnik sídlil v severomoravském Šumperku, ale pobočné závody měl po celém Československu. Po roce 1938 se vlastníkem firmy stal Alfred Isenring. V roce 1942, kdy dochází k totálnímu nasazení pracovních sil, se v této firmě začalo vyrábět hedvábí na vojenské padáky a také zbrojní technika.

Během osvobození Československa bylo město Opava spolu s celou touto oblastí značně poškozeno. Samotný textilní průmysl se po roce 1945 ocitl ve velmi svízelné

situaci a mohlo za to několik faktorů. Kromě poškození vybavení továren způsobeného válečnými škodami a špatným hospodařením německé okupační správy to byl i nedostatek pracovních sil. Firma Hatschek byla válečným konfliktem velmi postižena, ale již v průběhu roku 1946 v ní byl postupně obnoven provoz. Nejdříve byla spuštěna tkalcovna, následně přádelna a úpravna a jako poslední byla koncem téhož roku dána do provozu i konfekce. Do roku 1948 byla součástí n. p. JUTA, Praha. Po únoru 1948 došlo k vnitřní reorganizaci podniku. Jelikož juta byla z drtivé většiny do Československa dovážena, bylo rozhodnuto, že výroba bude převedena na domácí surovinu, na len. V roce 1953 byla v tomto podniku upředena první lněná příze. V letech 1953–1958 se firma stala součástí n. p. Lenas, Bruntál. Před zahájením druhého pětiletého plánu došlo k reorganizaci československého průmyslu. Národní podnik Lenas, Bruntál byl zrušen a všechny jeho podniky byly převedeny pod národní podnik MORAVOLEN, Šumperk (KÁŇA–PLAČEK, 1979, s. 45–46).

Velmi zajímavý byl také osud opavské přádelny firmy Jan Kudlich a syn. Do konce září 1945 byla v držení Hanse Kudlicha, který jako jeden z mála německých továrníků neutekl. Okamžitě po ukončení bojů byla započata obnova továrny. Hans Kudlich (synovec zakladatele) začal s opravou střechy budovy, omítek a stropů. Na konci roku 1945 byla obnovena výroba. Po konfiskaci a odsunu majitele se prozatímním národním správcem stal Josef Pecina. Mezi léty 1945–1947 byla Kudlichova továrna součástí národního podniku Moravskoslezské pletářské závody se sídlem v Rožnově pod Radhoštěm. Po zestátnění v roce 1947 byla začleněna do národního podniku Karnola, Krnov (KÁŇA – PLAČEK, 1979, s. 45).

(DFU)

V. Polská menšina na Těšínsku v letech 1945–2016

Po druhé světové válce byla polská národnostní menšina na Těšínsku soustředěna převážně v úzkém územním pásu podél státní hranice od Ostravy po Jablunkovsko, nazývaném Zaolží. Toto národnostně smíšené území bylo součástí československé části Těšínského Slezska, která sahala od státní hranice s Polskem po zemskou hranici Slezska s Moravou na řece Ostravici a sousedila na západě s Hlučínskem, na východě se Slovenskem. Ze správního hlediska bylo do roku 1948 součástí politických okresů Fryštát a Český Těšín patřících k expozitūře Moravskoslezského zemského národního výboru (MZNV) v Ostravě, v letech 1949–1960 spadalo v rámci Ostravského kraje do okresů Karviná a Český Těšín. V letech 1960–2000 jeho severní část včetně Českého Těšína tvořila okres Karviná, jižní spadala do okresu Frýdek-Místek, zahrnujícího i tradičně česká území na západě Těšínska s územním přesahem na dřívější moravská území. Oba okresy byly součástí Severomoravského kraje, který byl v roce 1990 zrušen a v rámci reformy veřejné správy vznikly samosprávné obce a okresní úřady jako orgány státní správy s všeobecnou působností. V letech 2001–2002 patřily do Moravskoslezského kraje a po ukončení činnosti okresních úřadů byly od 1. ledna 2003 nahrazeny obecním zřízením v podobě, v níž funguje dodnes (JANÁK, 2003, s. 409-420).

Změny počtu a demografické struktury polské menšiny po roce 1945

V poválečném období probíhala v českých zemích národnostní homogenizace obyvatel, při níž počet obyvatel české národnosti vzrostl asi o 1,4 milionu, na čemž se prostřednictvím asimilace a národnostní heterogamie podíleli 40 tisíce osob Poláci, takže podíl Čechů se zvýšil z 93,8 % v roce 1950 na 94,8 % v roce 1991. Celkový počet Poláků v ČSR klesl ve stejném období z přibližně 72 tisíc v roce 1950, což představovalo 0,6 % obyvatel republiky, na zhruba 59 tisíc. Částečně to mohlo být způsobeno znovuzavedením možnosti deklarovat slezskou národnost, úbytek však připadal zejména na ztrátu přirozeného přírůstku, tj. rozdílu mezi počty živě narozených a zemřelých, kterou tvořily hlavně děti z heterogamních manželství s českými partnery, které se hlásily převážně k české národnosti. Úbytek počtu Poláků byl i předmětem sporu českých a polských historiků, sociologů či publicistů, z nichž se někteří „občas ... snaží dokázat, že v České republice dochází k násilné asimilaci příslušníků menšin apod.“ (BORÁK 1999, s. 125–126; HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 15 - včetně citace).

Počty Poláků i jejich podíl na obyvatelstvu tří územních celků, tj. území dnešního Moravskoslezského kraje podle okresů po administrativní reformě z roku 1960, dále tehdy zřízených okresů Karviná a Frýdek-Místek, které v podstatě pokrývaly území československého, resp. českého Těšínska s jistým územním přesahem na Moravu v okrese Frýdek-Místek, a Zaolzí jako sídelní oblasti polského obyvatelstva na Těšínsku, které bylo součástí obou zmíněných okresů, v letech 1950–2011 zachycuje následující tabulka:

	Moravskoslezský kraj			Okresy Karviná a Frýdek-Místek			Zaolzí		
Rok sčítání	Celkem obyvatel	Počet Poláků	% z obyvatel	Celkem obyvatel	Počet Poláků	% z obyvatel	Celkem obyvatel	Počet Poláků	% z obyvatel
1950	874845	62 674	7,2	319 961	59 548	18,6	219 811	59 005	26,8
1961	1 036 546	61 652	5,9	395 458	59 211	14,8	281 183	58 867	20,9
1970	1 175 311	58 772	5,0	474 523	56 405	11,9	350 825	56 075	16,0
1980	1 265 542	55 165	4,4	505 519	52 145	10,3	366 559	51 586	14,1
1991	1 283 271	47 539	3,7	512 080	44 487	8,7	368 355	43 479	11,8
2001	1 269 467	38 908	3,1	506 254	37 117	7,3	363 361	36 681	10,1
2011	1 205 834	28 138	2,3	464 150	26 829	5,8	338 891	26 551	7,8

Zpracováno na základě: HERNOVÁ, 1985, s. 274; HERNOVÁ, 1996, s. 115; JANÁK, 2003, s. 435, 501; KASZPER-MALYSZ, 2009, s. 113; ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 47, 162; BIZOŇ a kol., s. 5.

Údaje pro Moravskoslezský kraj a bývalé okresy Karviná a Frýdek-Místek, tj. administrativní celky, na jejichž území se Těšínsko po čtyři desetiletí rozkládalo, byly získané na základě různých přepočtů dobových výsledků sčítání lidu na úrovni okresů, které se u jednotlivých autorů často mírně lišily, pro celkové relace a trendy jsou však tyto rozdíly nepodstatné. Pokud jde o Zaolzí, podobné difference se nevyskytují, protože jde o údaje z neměnného počtu obcí. Mezi jednotlivými cenzy existovaly i určité rozdíly v pojetí sčítaného obyvatelstva a národnosti. Např. v roce 1950 se národnost chápala jako příslušnost k národu, s nímž byla sčítaná osoba vnitřně spjata a k němuž se hlásí, a sčítalo se přítomné obyvatelstvo, v letech 1961–1991 se národností rozuměla příslušnost k národu nebo národnosti, kterou si každý zvolil dle vlastního přesvědčení, a sčítalo se trvale bydlící obyvatelstvo, v posledních dvou sčítáních se za národnost považovala subjektivně zvolená příslušnost k národu, národnosti nebo etnické menšině, pro jejíž určení nebyl rozhodující mateřský jazyk, uváděný jako doplňující údaj v letech 1970, 2001 a 2011 (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 47). Ani tyto rozdíly však výrazněji neovlivnily základní trendy vývoje početního stavu obyvatelstva a polské menšiny, které jsou z tabulky patrné.

Především je zřejmé, že počet Poláků žijících mimo jejich sídelní oblast, tj. Zaolzí, byl relativně velmi malý. V rámci dnešního Moravskoslezského kraje činil 4–6 % z jejich celkového počtu, na zbývajícím území bývalých okresů Karviná a Frýdek-Místek pak kolem 1 %. Výjimku představoval jen rok 1991, kdy se v dnešním Moravskoslezském kraji tento podíl zvýšil na 8,5 % a v okresech Karviná a Frýdek-Místek na 2,3 % z celkového počtu polských obyvatel, přičemž na území ostravské aglomerace, resp. v Ostravě, žilo asi 1200 osob a přibližně 800 v okresech Opava a Bruntál; asi 1300 osob představujících v rámci polského etnika „vzdělanou a kvalifikovanou skupinu“ pak žilo v Praze (HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 16). Dlužno podotknout, že značná část Poláků žijících dnes v Ostravě či ostravské aglomeraci sem přijela z Polska za prací a o život polské menšiny se nezajímají. Do Prahy sice odešla relativně značná část vzdělaných a kvalifikovaných Poláků z Těšínska a působí zde aktivní Klub Polski, v záležitostech polské menšiny se však výrazněji angažují hlavně jednotlivci delegovaní Kongresem Poláků v ČR do různých orgánů.

Ve všech třech sledovaných územních celcích pak počet Poláků po celé období klesal, zatímco celkový počet obyvatel do roku 1991 rostl, a teprve pak začal klesat. V měřítku celé České republiky byl pokles Poláků pomalejší (v letech 1950–1991 počet Poláků v České republice klesl na 83,8 %, zatímco v okresech Karviná a Frýdek-Místek na 73,8 %). To však nebylo jen důsledkem jejich stěhování mimo Těšínsko, ale také zahraniční imigrace, především příchodu mladých polských dělnic v 60. a 70. letech minulého století za prací do sedmi severočeských a východočeských okresů od Děčína po Trutnov a Semily; ženy si zde našly životní partnery a zůstaly natrvalo (HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 16).

Tyto změny lze nejlépe ilustrovat na příkladu sídelní oblasti Poláků na Těšínsku (Zaolzí), kde se počet příslušníků polské menšiny do roku 1970 snížil jen o necelé 3 tisíce osob (o 5 %). Protože však počet obyvatel vzrostl o 131 tisíc (o 59,6 %), podíl Poláků klesl z více než čtvrtiny (26,8 %) na necelou šestinu (16 %) obyvatelstva. V 70. a 80. letech minulého století se sice nárůst obyvatelstva zpomalil a do roku 1991 přibýlo jen necelých 18 tisíc osob (tj. 5 %), ale úbytek Poláků se zrychlil a jejich počet snížil téměř o čtvrtinu (o 12,6 tisíc osob, tj. 22,5 %), takže tvořili už jen 11,8 % populace. Mezi léty 1991–2011 se pak zde počet obyvatel snížil o necelých 30 tisíc (o 8 %), zatímco počet

příslušníků polské menšiny o téměř 17 tisíc (o 38,9%) a jejich podíl na obyvatelstvu klesl na 7,8 %. Z tabulky je také zřejmé, že v obou případech se tento pohyb zrychlil v první dekádě 21. století, na kterou připadají více než čtyři pětiny celkového poklesu obyvatelstva v Moravskoslezském kraji i v obou uváděných okresech a téměř tři pětiny úbytku Poláků z let 1991–2011.

Srovnatelnost údajů o poklesu polského obyvatelstva před a po roce 1991 je však problematická. Výsledky v roce 1991 ovlivnila možnost přihlásit se nově k moravské či slezské národnosti a podobně jako v roce 1970 se objevil i dotaz na mateřský jazyk. Na Zaolzí se ke slezské národnosti přihlásilo 3018 osob, tj. 0,8 % obyvatel, ale jen 449 uvedlo polštinu jako mateřský jazyk, což počet příslušníků polské menšiny výrazněji neovlivnilo (BIZOŇ a kol., s. 7; HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 25).

V roce 2001 zjišťování národnosti dále zkomplikovala možnost deklarovat více než jednu národnost nebo se nepřihlásit k žádné. V prvním případě se ve výsledcích objevila skupina osob s evidentně nevyhraněným národnostním citěním, uvádějících různé kombinace národností, zejména polské a české, i národnosti a mateřského jazyka (např. polskou národnost s češtinou, českou s polštinou, slezskou s češtinou nebo polštinou), takže prakticky nešlo určit národnost. Celkem 6013 osob se k žádné národnosti nepřihlásilo, což v podstatě odpovídalo celostátnímu průměru (v ČR 1,7 % obyvatel, na Zaolzí 1,8 % obyvatel). Většina sice uvedla mateřský jazyk, kterým mluvili doma rodiče, v případě dvou jazyků matka, to ale zase otvíralo řadu interpretací např. při uvedení místního dialektu (gwary), jeho kombinace s jiným jazykem či v případě, kdy matka mluvila jiným jazykem než většina rodiny (BIZOŇ a kol., s. 7).

Nejproblematictější jsou výsledky z roku 2011, kdy se čtvrtina obyvatel ČR k žádné národnosti nepřihlásila, polskou národnost deklarovalo přes 39 tisíc obyvatel a dalších více než 3 tisíce osob ji uvedlo v kombinaci s jinou, především českou, ale i slezskou (GRZESICZAK, 2018, s. 44) V případě Zaolzí neuvedlo žádnou národnost 72 266 osob, tj. více než pětina obyvatel (21,4 %), přičemž častěji šlo o obyvatele větších měst, na venkově pak obcí karvinského okresu, 2 151 obyvatel deklarovalo národnost polskou a českou a určitá část slezskou. Podle názoru autorů dokumentu Wizja 2035 je velmi pravděpodobné, že jejich „nemalou část ... tvoří lidé prvotně s polskými kořeny,

u nichž však postupně zanikla potřeba deklarovat jednoznačně národní identitu.“ (BLIZOŇ a kol., s. 6). Na zajímavou okolnost pak upozornil výzkum národnostních vztahů, kultur a identit v národnostně smíšené oblasti Slezska a severní Moravy z roku 2012, při němž „velmi silnou identifikaci“ se slezskou národností vykazovali středoškolsky vzdělaní respondenti z Těšínska (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 50).

Uvedený vývoj měl řadu složitých a nejednoznačných příčin. V prvních poválečných letech se měnila národnostní struktura severní Moravy a Slezska, resp. dnešního Moravskoslezského kraje především v důsledku válečných ztrát, odsunu Němců a osídlování pohraničí. V 50.–70. letech významnou roli sehrávaly uměle vyvolané procesy tzv. socialistické industrializace a urbanizace průmyslového Ostravska, které zde vedly k mohutné imigraci z vnitrozemí českých zemí a Slovenska. Dlouhodobý proud přistěhovalců směřoval zejména do nových sídlišť a aglomerací, vznikajících často na území dřívějších menších obcí především v okrese Karviná (např. Havířov, Orlová aj.), kam se stěhovali i Poláci, takže se obyvatelé původních vesnic rozptýlili a pronikavě se změnila národnostní struktura území obývaného polskou menšinou. Od poloviny 70. let se tyto procesy výrazně zpomalují, nicméně končí až po roce 1989. Další faktory představovala přirozená měna obyvatelstva a dlouhodobé asimilační procesy, u nichž se dosud vedou spory o míru ovlivnění přímými zásahy i nepřímými tlaky komunistického režimu. K rušivým prvkům patřila např. výstavba velkých uhelných dolů na Karvinsku spojená s rozsáhlou migrací či ekologicky necitlivý způsob těžby uhlí vedoucí k rozsáhlým důlním škodám a likvidaci celých obcí kdysi obývaných Poláky.

Až do 80. let minulého století šlo tedy o region silně imigrační, do něhož přicházelo četné slovenské a české obyvatelstvo, což snížilo kompaktnost polské menšiny, stejně jako urbanizace, tj. stěhování z vesnic do měst a likvidace hornických kolonií a přestěhování jejich obyvatel do měst. Jestliže v roce 1961 v obcích s více než 2000 obyvatel, tj. většinou v obcích městského typu, bydlelo 62 % Poláků, koncem tisíciletí to bylo již 84,8 % Poláků, a jestliže v roce 1961 tvořili Poláci většinu obyvatel v 6 obcích v okresech Karviná a Frýdek-Místek, koncem 90. let neměli majoritu ani v jedné obci, protože nejpočetnější skupiny polských obyvatel bydlely ve městech (HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 16–17).

V těchto souvislostech je třeba připomenout, že polské obyvatelstvo se v poválečném období vyznačovalo řadou specifických demografických i sociálně ekonomických znaků. Patřilo k nim např. zvyšování podílu žen, vyšší zastoupení starších věkových skupin, rostoucí zastoupení smíšených manželství uzavíraných mimo polskou komunitu či vysoká zaměstnanost v průmyslu aj. (JANÁK, 2003, s. 497).

Úbytek Poláků i odlišné demografické a sociální znaky polské menšiny souvisí s asimilačními procesy a migracemi. Hlavní příčinou asimilace je národnostní heterogamie, tj. uzavírání smíšených manželství, protože např. podle údajů z 1991 z 10 200 dětí ze smíšených manželství na Těšínsku jich mělo 9 100, tj. 89,2 %, českou národnost. Na území Zaolzí je podle polských autorů pouze 30 % národnostně homogenních polských rodin a jejich počet se zmenšuje, zatímco zvyšování počtu národnostně smíšených manželství je „demograficky potvrzený fakt“ (BIZOŇ a kol., s. 7–8, 22). Podle jiných údajů v 90. letech žilo v heterogenních svazcích 28 % polských obyvatel na Těšínsku a v roce 2012 jen 26,5 % respondentů výše uvedeného sociologického výzkumu (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 63).

Jestliže do roku 1989 bylo Těšínsko imigračním regionem, současný trend je opačný. Útlum těžby uhlí a těžkého průmyslu zmenšuje pracovní příležitosti a stále více obyvatel hledá práci mimo region. To bývá předmětem kritiky v tom smyslu, že polská menšina nemá příznivé podmínky k životu v tomto regionu, a proto se její část stěhuje do jiných regionů ČR. Nejedná se však pouze o Poláky, problémy restrukturalizace regionu s dominantním těžkým průmyslem, zejména vysoká nezaměstnanost, se nevyhnuly ani obyvatelům jiných národností. Odchody polských obyvatel v současnosti do jisté míry vyvažuje pracovní migrace z Polska, v budoucnosti je však třeba v důsledku globalizace i otevření hranic Evropské unie počítat s daleko větší migrací Poláků do jiných regionů ČR i mimo území státu (BIZOŇ a kol., s. 11, 22; HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 16). V důsledku nižší koncentrace a větší rozptýlenosti polské menšiny se snižuje společenská kontrola uvnitř menšiny, která brzdí odchody lidí s nepřilíživým etnickým uvědoměním, naopak se zvyšuje množství vazeb příslušníků menšiny s příslušníky jiných etnik, a tím se zesilují přirozené asimilační vlivy. Nejzávažnější jsou změny věkové skladby polského obyvatelstva, především úbytek dětí, zejména v důsledku zvyšování národnostní smíšenosti rodin. Obecně platí, že nízké zastoupení dětí a vysoký podíl osob v pro-

duktivním i poproduktivním věku se sice prosazovaly už v letech 1961–1991 výrazněji u polské menšiny v celostátním měřítku než na Těšínsku, ale i zde byly tyto ukazatele ve srovnání s obyvatelstvem ČR nepříznivější. Úbytek dětí od 90. let je celostátní jev, jehož rychlejší průběh u polské menšiny a zhoršování věkové skladby není způsobeno nižší porodností, ale národnostní heterogamií, což mj. souvisí s převahou žen – např. v roce 1991 na 25 519 mužů připadalo 35 864 žen (HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 16–17).

Mění se ale i sociální skladba polské menšiny: zaměstnávání Poláků v těžkém průmyslu a dominantní podíl dělníků bylo v 90. letech již minulostí. Už v roce 1991 bylo mezi ekonomicky aktivními příslušníky menšiny 47,8 % dělníků a 47,6 % zaměstnanců se středněškolským vzděláním, následně přichází vzestup ekonomické aktivity Poláků v terciárním sektoru, hlavně ve školství, zdravotnictví, kultuře a státní správě. Sociologický výzkum pak v roce 1994 ukázal, že nejvyšší zastoupení samostatně výdělečně činných osob je na Těšínsku právě mezi Poláky, přičemž jde převážně o vzestupnou sociální mobilitu (HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 18–19).

Polská menšina na Těšínsku do roku 1989

Ve vývoji národnostní struktury na Těšínsku se výrazně odrážely změny vnitropolitického vývoje v uplynulých desetiletích. V letech 1945–1947 situaci polské menšiny na Těšínsku výrazně ovlivňoval československo-polský pohraniční spor o toto území i otevřené národnostní problémy a incidenty. Patřila k nim rozsáhlá propagandistická kampaň za připojení Těšínska vedená z Polska, návrat českých repatriantů a přípravy k vyhoštění asi 6 000 tzv. polských okupantů, tj. Poláků, kteří přišli na Těšínsko v době polského záboru 1938–1939, pozastavené na jaře 1946, rehabilitace tzv. volkslistářů, kteří často z existenčních důvodů přijali podmienečně německou státní příslušnost, spojená s konfiskacemi majetku, neúspěšné pokusy o obnovení činnosti polských spolků, zrušení dvou desítek polských mateřských škol, spory kolem působení polských učitelů na obnovených polských základních školách, jichž bylo v letech 1946–1947 několik opět zrušeno apod. (BORÁK, 1999, s. 124; JANÁK, 2003, s. 497).

Na jaře 1947 byla na zásah Moskvy podepsána Smlouva o přátelství a vzájemné pomoci mezi ČSR a Polskem. Její součástí byl dodatkový protokol, podle něž vznikly

v létě 1947 nové polské organizace, Polský kulturně-osvětový svaz (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy, PZKO) a Sdružení polské mládeže (Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, SMP), které získaly do užívání část majetku bývalých polských spolků. Poskytnutí rozsáhlejších menšinových práv Polákům včetně založení politických stran, obnovení polských spolků či vrácení jejich majetku však českoslovenští politici i vláda odmítli (BORÁK, 1999, s. 124; JANÁK, 2003, s. 497; FRIEDL, 2009, s. 63–64).

Vstřícný postoj k jednání o národnostních problémech projevovali představitelé KSČ, která tak v parlamentních volbách v květnu 1946 i na přelomu let 1947–1948 na svou stranu získala značnou část polské menšiny, jejíž zastoupení v mocenských orgánech po únoru 1948 značně převyšovalo podíl polského obyvatelstva zvláště v československém okrese. Pokus předválečného předsedy KSČ v Třineckých železárnách Pawła Cieślara o řešení národnostní problematiky na Těšínsku preferencí Poláků (autochtonního obyvatelstva) a vytvořením autonomního politického a správního subjektu orientovaného na Polsko, tzv. Ciešlarovu platformu, však totalitní komunistický režim počátkem 50. let tvrdě odmítl jako projev tzv. buržoazního nacionalismu. Byl však ochoten vytvořit určitý prostor pro kulturní vyžití a v omezeném rozsahu i hospodářské aktivity polské menšiny, zajistit její zastoupení ve státní správě a menšinové školství.

Na přelomu 40. a 50. let se rozšiřovala organizační základna a činnost PZKO, organizací SMP i polských harcerských skupin, působících ale v rámci Československého svazu mládeže a jeho Pionýrské organizace. Tělovýchovné kluby byly od jara 1948 řízeny Polskou sokolskou radou, v červenci 1949 se vytvořilo česko-polské spotřební družstvo Jednota-Jedność se sídlem v Orlové. V září 1948 se konal první ročník horalských slavností v Jablunkově, v prosinci 1949 začal vycházet měsíčník PZKO Zwrot, v červenci 1950 bylo zahájeno polské vysílání Československého rozhlasu v Ostravě a v říjnu 1951 začala působit polská scéna divadla v Českém Těšíně (JANÁK, 2003, s. 497–498; FRIEDL, 2009, s. 64–65).

Inscenované tažení proti tzv. ciešlarovštině se stalo záminkou k ukončení autonomní činnosti většiny polských organizací. Zachován zůstal jen PZKO, který představoval jakousi modelovou organizaci pro další menšiny, vyvíjel bohatou kulturní a osvětovou činnost, provozoval i několik restauračních zařízení a vykonával národní správu nad 230 nemovitost-

mi bývalých polských spolků. Byl však ostře kritizován za snahy být představitelem Poláků na Těšínsku a v první polovině 50. let prošel řadou personálních i organizačních změn včetně vytvoření okresních výborů PZKO v okresech Český Těšín, Karviná a Bohumín.

Určité uvolnění národnostní politiky a obavy z případných problémů při volbách v roce 1954 přiměly komunistické orgány na Ostravsku otevřít znovu otázku dvojjazyčnosti, jejíž zavedení polská menšina považovala za jakýsi symbol své národní existence. Princip dvojjazyčnosti, který neměl oporu v tehdejší právní řád, byl sice oficiálně potvrzen usnesením rady KNV v Ostravě o dvojjazyčných nápisech v červnu 1956, narážel ale na nepochopení a odpor části českého obyvatelstva. Po zveřejnění tzv. teorie dvou vlastí, podle níž mělo polské obyvatelstvo na Těšínsku materiální vlast v Československu a duchovní v Polsku, se polská menšina stala terčem ostré kritiky krajských i ústředních orgánů KSČ. Ty se sice lety 1959–1960 vyslovily proti její násilné asimilaci, nové územně správní členění státu z července 1960 však zrušilo dosavadní okres Český Těšín s přibližně třetinovým podílem polského obyvatelstva, přičemž malá část jeho území s městem Český Těšín byla připojena k okresu Karviná a zbytek začleněn do okresu Frýdek-Místek, a byly zrušeny okresní výbory PZKO a jejich kompetence převedeny na Hlavní výbor. Tyto změny oslabily soudržnost polské menšiny i koncentraci jejích zástupců v zastupitelských orgánech (JANÁK 2003, s. 498–499; NOWAK 2009, s. 68–69).

Pozvolná liberalizace poměrů v 60. letech přinesla vzestup kulturně-osvětových i politických aktivit polského obyvatelstva. Obnovilo se úsilí o vyřešení existujících problémů, mezi něž patřila rehabilitace polských představitelů, uznání odbojových zásluh Poláků atd. Aktivizovala se členská základna PZKO, kam vstoupily dva tisíce nových členů, a v roce 1968 znovu výrazně ožily snahy přeměnit jej na politickou reprezentaci polské menšiny. Na jaře 1968 se také znovu konstitovalo Sdružení polské mládeže i zatímní vedení harcerské organizace. Mezi tehdejší požadavky patřila spoluúčast na politických rozhodnutích týkajících se polské menšiny, hospodářská samostatnost na družstevní bázi, vytvoření vlastního pracoviště pro výzkum polského etnika, nové učebnice (zejména dějepisu) pro polské školy a změna Głosu Ludu na deník. Současně se ale ozývaly např. protesty proti narušení tradičních polských komunit urbanizačními procesy, které nebraly ohled na přirozený vývoj. To vše vyvolávalo nacionálně zabarvený odpor části českého obyvatelstva a lokální národnostní třenice.

Národnostní struktury Těšínska a polského sousedství se pokoušeli konzervativní komunističtí funkcionáři využít k akcím na podporu totalitního režimu, jako byla např. česko-polská manifestace 9. května 1968 v Českém Těšíně. Po vpádu okupačních vojsk však rozhodující část polské menšiny zůstala loajální vůči republice a invazi odmítla. I když po nastolení normalizačního režimu nemohla být bez příslušných vládních nařízení uplatněna národnostně politická práva podle ústavního zákona č. 144/1968 Sb., až do druhé poloviny roku 1969 pokračovaly přípravy na vytvoření reprezentačních orgánů polské menšiny. Postupující normalizace přinesla postih stoupenců reformního kursu, především ve sdělovacích prostředcích a kulturních institucích. Represe postihly většinu šéfredaktorů polského tisku, redaktorů *Głosu Ludu* i členů demokraticky zvoleného vedení PZKO. Za jisté završení první fáze normalizace z hlediska polské menšiny lze považovat zasedání Hlavního výboru PZKO v květnu 1970, po němž se tato organizace opět stala výlučně základnou kulturní a zájmové činnosti polských obyvatel v rámci Národní fronty; následně zanikly i polské organizace dětí a mládeže (ZAHRAĐNIK, 1997, s. 31–32; JOSIEK, 1997, s. 159–160; JANÁK, 2003, s. 499–500; NOWAK, 2009, s. 69–71).

V období normalizace se zrychlila asimilace polské menšiny, považované nyní za skupinu československých občanů lišících se od ostatních jen svým jazykem. Podle dobového klíče mechanicky kopírujícího složení obyvatelstva měli sice Poláci své zastoupení v orgánech Národní fronty, v národních výborech, v České národní radě i ve Federálním shromáždění, ale veškerá činnost jejich jediné povolené organizace PZKO byla až téměř do konce roku 1989 kontrolována a usměrňována orgány KSČ a jejich tisk vystaven předběžné cenzuře. V souvislosti s činností hnutí *Solidarita* v Polsku byla počátkem 80. let uzavřena hranice a řada polských občanů na Těšínsku postavena pod dohled Státní bezpečnosti. Přesto se v rámci PZKO vedle tradičních aktivit až do poloviny 80. let rozvíjela činnost mládeže, zejména v oblasti sportu, působila zde ženská sekce, pokračovaly festivaly PZKO i celá řada dalších akcí apod. (ZAHRAĐNIK, 1997, s. 32–33; JOSIEK, 1997, s. 161; JANÁK 2003, s. 500; NOWAK, 2009, s. 71–77). Polské národní školství rostlo až do 60. let, v 70. a zejména v 80. letech však došlo na všech stupních škol ke zřetelnému poklesu. Počet mateřských škol kulminoval v roce 1956, kdy 64 školek navštěvovalo 2 112 dětí, ale do začátku 70. let se počet dětí snížil přibližně o třetinu a v následujícím desetiletí se tento trend ještě zrychlil. Základní školy

měly maximální počet žáků ve šk. roce 1962/1963, kdy 86 polských škol se 327 třídami navštěvovalo 8 762 žáků. Přes následné rušení malých škol, v 70. letech zejména malotřídek prvního stupně, a vytváření velkých, tzv. spádových škol druhého stupně převyšovala síť základních škol v poměru k počtu žáků až do roku 1977 potřeby polské populace, avšak na sklonku 80. let existovalo již jen 28 škol se 3 472 žáky. Síť polských středních škol se výrazně rozšířila na přelomu 40.–50. let, kdy vzniklo druhé polské gymnázium v Českém Těšíně, s nímž bylo v roce 1964 sloučeno gymnázium v Orlové, vznikly i polské třídy na různých odborných školách v Českém Těšíně a Karvině, zrušené však v 70. letech pro klesající zájem, i na pedagogickém gymnáziu v Orlové, později v Českém Těšíně. Počet studentů středních škol se však zvyšoval až do přelomu 70. a 80. let (ve školním roce 1979/1980 bylo ve 34 třídách 1 144 studentů) a vzdělanostní struktura Poláků v okresech Karviná a Frýdek-Místek vzrostla v letech 1971–1980 nejvíce ze všech tří zde žijících národností. V následujících letech sice počet studentů klesal, takže ve školním roce 1988/1989 jich ve 26 třídách studovalo jen 745, ale představovali 22,1 % absolventů polských základních škol, zatímco o dvacet let dříve to bylo jen 16 %. Trvalý vzestup vzdělanostní struktury polské menšiny na Těšínsku i v rámci České republiky potvrdily výsledky sčítání lidu v letech 1970–1991. Na Těšínsku byl tento trend zejména u středoškoláků a vysokoškoláků výraznější, přičemž příslušníci polského etnika zde dosahovali vyššího vzdělání než Češi (JASÍNSKI, 1997, s. 198–204; SOKOLOVÁ–HERNOVÁ–ŠRAJEROVÁ, 1997, s. 104–107; HERNOVÁ–SOKOLOVÁ, 2000, s. 18).

Polská menšina po roce 1989

Po listopadu 1989 probíhala diskuse o dosavadním vývoji, postavení i dalším směřování polské menšiny, jejíž průběh zachytil Mečislav Borák při analýze polského tisku na Těšínsku z počátku 90. let. Upozornil přitom na řadu podle Poláků nedorozumění či sporných problémů, k nimž patřily např. otázky složení a kompetence jejich reprezentativních orgánů, úprava zákonných norem zajišťujících práva národnostních menšin včetně garance dvojazyčnosti, dostatečné zabezpečování polského národnostního školství a kultury, odstranění nejrozličnějších projevů národnostní diskriminace a faktorů urychlujících přirozenou asimilaci, rozšíření možností komunikace menšiny s Polskem včetně podpory místních polských sdružení polskými institucemi, zejména odstranění uměle vytvořených bariér přeshraničního styku a vytvoření „kulturního mostu“ mezi Polskem

a Československem. Pozitivně bylo tehdy hodnoceno vyřešení některých ekologických problémů (např. zastavení dostavby koksovy ve Stonavě), zbývala však řada dalších, kupř. navrácení života do řeky Olzy, vytvoření příhraničního ekologického pásma atd. (BORÁK 1999, s. 126–127).

Některé z těchto problémů se podařilo v podstatě vyřešit v relativně krátkém čase, zčásti i díky aktivitě polské menšiny a jejích organizací. Její význam vzrostl po rozdělení Československa, což se „projevovalo návštěvami nejvyšších státních činitelů ČR i Polska u Poláků na Těšínsku a nebývalým zájmem státních orgánů i institucí obou zemí o poznání života této menšiny“ (BORÁK, 1999, s. 126). Ve druhé polovině 90. let tak např. došlo na základě série česko-polských bilaterálních dohod k obnovení přeshraničního styku a kontaktů s Polskem. V roce 1998 pak začala i spolupráce mezi Stowarzyszeniem Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza“ a Regionálním sdružením pro česko-polskou spolupráci Těšínského Slezska v rámci Euroregionu Těšínské Slezsko (OLSZEWSKI, 2009, s. 95).

Naléhavým úkolem při hledání vlastní identity bylo ustavení orgánů zastupujících menšinu vůči majoritě, které se neobešlo bez sporů o jejich strukturu a složení. O novém uspořádání se rozhodovalo na platformě Polské sekce Občanského fóra. Na I. Sletu Poláků 3. března 1990 v Českém Těšíně vznikl devítičlenný reprezentativní orgán, tzv. Rada Poláků, která se později změnila ve výkonný orgán Kongresu Poláků v České republice se sídlem v Českém Těšíně, v němž je sdruženo 31 polských organizací, spolků a sdružení, převážně z Těšínska, ale i z Prahy či Brna. PZKO ztratil svou dominantní úlohu, nadále však byl jednoznačně největší organizací, která měla v první dekádě 21. století na 12 000 členů v 84 místních organizacích (kolech) působících ve 12 místních obvodech. V čele stojí Hlavní výbor PZKO, který reprezentuje organizaci u nás i v Polsku, připravuje tradiční festivaly, konající se v současnosti co čtyři roky střídavě v Třinci a Karvině, vydává měsíčník Zwrot i Kalendarz Śląski apod. Charakteristickým rysem PZKO je přitom prakticky nezávislá činnost jednotlivých kol, která mají právní subjektivitu, na vedení, které jim ale pomáhá zajišťovat prostředky na činnost i různé projekty, poskytuje právní servis (např. při změnách zákonů týkajících se spolků) atd. Tato situace pochopitelně ovlivňuje vzájemnou komunikaci i sladění různých pohledů jak na směřování této tradiční organizace, jejíž členové sice představují přibližně třetinu

polské menšiny (často jsou současně členy dalších polských organizací), ale jen část z nich je aktivní, tak na zatraktivnění její činnosti a zvýšení angažovanosti mladých lidí i dalších osob hlásících se k polské národnosti. Přes relativně vysoký stupeň společenské organizovanosti zůstává stále velká část Poláků, především mladší generace a školní mládež, mimo širokou škálu polských kulturních a zájmových organizací. Situaci dlouhodobě komplikuje i napětí mezi vedením PZKO a Kongresu Poláků v ČR, které se projevuje na stránkách polských časopisů a působí negativně uvnitř menšiny i navenek. Podstatou sporu trvajícího přes dvě desetiletí je postavení PZKO v Kongresu Poláků a rozdílné názory na jeho činnost. Nicméně v diskusi i při jednáních s českými i polskými orgány dostávají prostor obě strany (SZYMECZEK-KASZPER, 2009, s. 82–87; BIZOŇ a kol., s. 18; GRZESICZAK, 2018, s. 48–50).

Mnoho Poláků bylo po listopadu činných v politických hnutích a stranách, za které kandidovali i do zastupitelských orgánů na celostátní úrovni. Po volbách v roce 1990 měla polská menšina dva poslance z Těšínska zvolené za Občanské fórum: ve Sněmovně lidu Federálního shromáždění (FS) to byla Danuta Branna, v České národní radě Tadeusz Wantula. O dva roky později byla do Sněmovny lidu FS zvolena na Těšínsku komunistka Halina Dorda a ve volebním obvodu Rimavská Sobota za Coexistentii (viz níže) Stanisław Gawlik, kteří v ní působili do zániku FS v prosinci 1992. V roce 1996 byl do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR na Těšínsku zvolen tehdejší předseda Kongresu Poláků Wawrzyniec Fójcik kandidující za Občanskou demokratickou stranu. Zatím posledním zástupcem polské menšiny v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR byl Marian Bieleś z Českého Těšína zvolený v roce 2002 v Moravskoslezském kraji za Unii svobody – Demokratickou unii, který se ale v červenci 2004 vzdal mandátu. Do Senátu Parlamentu ČR byl teprve na podzim 2016 ve volebním okrsku č. 73 Frýdek-Místek zvolen za hnutí „Občané spolu – Nezávislí“ („OSN“) dlouholetý člen a funkcionář PZKO Jiří Cieńciata, jehož kandidaturu podpořili na stránkách Głosu Ludu ve společném prohlášení tehdejší předsedové Kongresu Poláků v ČR Mariusz Wałach i PZKO Jan Rylko (GRZESICZAK, 2018, s. 53–54).

Na přelomu let 1989 a 1990 se někteří funkcionáři Polské sekce Občanského fóra (Stanisław Gawlik, Edward Macura a poslanec ČNR Władysław Niedoba) spojili se zástupci maďarské menšiny na Slovensku a 31. března 1990 na ustavujícím kongre-

su v Bratislavě založili hnutí Coexistentia (zkratka COEX) reprezentující zájmy menšin v Československu, jehož místopředsedou se stal S. Gawlik. V počáteční etapě do roku 1992 mělo charakter mnohonárodnostní etnické strany radikálně vystupující proti národnímu státu a slavící úspěchy hlavně na Slovensku, po rozdělení Československa se změnilo v umírněnější monoetnickou stranu (i když formálně zůstává stále hnutím) s regionální působností především na Těšínsku pod názvem Coexistentia–Soužití (Co-existentia–Wspólnota). Předchozí radikalismus vystřídal důraz na ochranu menšinových práv a na budování občanské společnosti, vycházející z nových podmínek působení v téměř národnostně homogenním státu, a programové cíle se výrazněji nezměnily ani po aktualizaci v roce 2013 (KOPEČEK, 2003, s. 5–7, 10–11; WASIUTA, 2017, s. 13–14).

Mnohonárodní charakter si Coexistentia pokoušela udržet i po rozdělení Československa. Na kongresu v Ostravě v květnu 1993, kde byl předsedou zvolen S. Gawlik, bylo schváleno vytvoření tří sekcí: polské, maďarské a ukrajinsko-rusínské; kromě polské však existovaly jen formálně. Na přelomu milénia se strana potýkala s problémy v dokládání hospodaření a v květnu 2001 jí Nejvyšší soud dočasně pozastavil činnost, po doložení potřebných dokladů však rozsudek zhruba po roce zrušil. Ještě předtím v březnu 2001 nahradil S. Gawlika na postu předsedy W. Niedoba. Výraznější snaha o obnovení mnohoetnického charakteru COEX je pak patrná od roku 2005, kdy se předsedou stal maďarský funkcionář László Attila Kocsis a následně Sándor Pálffy; teprve po jeho smrti v roce 2014 se předsedou stal člen polské sekce hnutí Józef Przywara (KOPEČEK, 2003, s. 8–10; WASIUTA, 2017, s. 14).

V první etapě činnosti Coexistentia nekandidovala do ČNR, později její představitelé neuspěli v parlamentních volbách v roce 1996 na kandidátce hnutí Nezávislých a v roce 2002 se Stranou venkova ani ve volbách do Senátu Parlamentu ČR. Dalších parlamentních voleb se Coexistentia již nezúčastnila, nicméně od počátku 90. let se její kandidáti dokázali prosadit v obecních volbách v okresech Karviná i Frýdek-Místek, kde už v roce 1990 získali 19 mandátů a v roce 1998 dokonce 43 mandátů. V dalších letech sice jejich počet klesal až na 30 mandátů v roce 2014, nicméně získané pozice v komunální politice nepochybně byly jedním z důvodů její kontinuální činnosti do současnosti (KOPEČEK, 2003, s. 7–9; WASIUTA 2017, s. 14–15).

K zásadním problémům patřilo po roce 1989 zakotvení a dodržování menšinových práv, resp. otázka, do jaké míry komunistický režim národnostní problémy skutečně řešil „a nakolik je pouze zmrazil tím, že uzavřel polské iniciativy do kulturních ghett, jejichž hranice vytyčovaly iniciativy místních skupin PZKO“ (SZYMECZEK, 2009, s. 93). Polský tisk na Těšínsku upozorňoval např. na odmítání navrácení majetku polských organizací a institucí, který jim byl zabaven německými okupanty, nedostatečné státní subvence na podporu kultury, sportu i vzdělání, necitlivost úřadů při pořádání menšinových akcí, porušování zásad dvojazyčnosti, šovinistické urážlivé nápisy na polských budovách atd. Některé problémy se v 90. letech staly dokonce předmětem diplomatických intervencí (např. omezení státních dotací pro polskou menšinu, navrácení majetku polských organizací) nebo interpelací v polském parlamentu, např. ohledně údajné šovinistické vraždy W. Hóty v Jablunkově nebo průtahů s umístěním polské pamětní desky obětím katyňského zločinu v Českém Těšíně (BORÁK, 1999, s. 126). I když se situace postupně zklidnila, drobnější či lokální národnostní spory a třenice propukaly z různých důvodů dále. Např. ještě na jaře 2016 se na fasádě Domu PZKO v Jablunkově objevil protipolský nápis reagující na žádost místního kola PZKO o získání městského hájku, kterou radnice nakonec zamítla, a v dubnu téhož roku byly v Bystřici odcizeny všechny tabule s polským názvem obce. Na druhé straně počátkem téhož roku způsobil rozruch plán na zřízení Muzea Zaolzí v sídle Hlavního výboru PZKO v Českém Těšíně, představený Krzysztofem Szelongem, ředitelem Książnicy Cieszyńskiej v Cieszyňě, k jehož realizaci následně oslovila delegace PZKO muzea v Katovicích, Świętochłowicach a Mysłowicach. Nešlo přitom o první akci podobného charakteru: v rámci polského projektu přeshraniční spolupráce Książnicy Cieszyńskiej a Kongresu Poláků v ČR byla v roce 2012 vydána turistická mapa, na níž byly mj. použity pouze polské názvy obcí ze Zaolzí a hranice z roku 1918. Nelze se divit, že některé české samosprávy tehdy protestovaly a požadovaly ukončení tzv. „polsko-polských projektů“ (GRZESICZAK, 2018, s. 51–53).

Menšinová práva kromě Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod zaručil zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti v srpnu 2001. Příslušníkům národnostních menšin, kteří tradičně a dlouhodobě žijí na území ČR a jsou českými občany, garantuje svobodnou volbu příslušnosti k národnostní menšině, právo na vzdělávání v jejich jazyku, na používání tohoto jazyka v úředním styku a ve volebních záležitostech i jména a příjmení v jazyce menšiny,

dvojazyčnost a používání dvojazyčných názvů a označení i právo účasti na řešení věcí, které se týkají menšiny, a na rozvoj vlastní kultury (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 79).

Účast příslušníků národnostních menšin na kulturním, společenském a hospodářském životě a na veřejných záležitostech, zejména těch, které se týkají menšin, na úrovni obcí a krajů zajišťují výbory pro národnostní menšiny (VPNM), resp. komise pro národnostní menšiny, jejichž zřizování upravují zákony o obcích, krajích a hlavním městě Praze. Nejvyšší koncentrace těchto orgánů je v národnostně smíšených oblastech Moravskoslezského kraje, kde při krajském úřadě v Ostravě působí i krajský VPNM. Kupř. v roce 2013 z 53 VPNM v České republice 40 působilo v obcích Moravskoslezského kraje, z toho 32 na Těšínsku – 31 v obcích s více než 10 % obyvatel polské národnosti a v Orlové. K hlavním úkolům VPNM patřilo podporovat z rozpočtu měst a obcí kulturní a společenské aktivity organizací menšin, které tam působily, zřizování škol s polským vyučovacím jazykem (např. v Českém Těšíně nebo Orlové), zajištění a obnovu dvojazyčných nápisů obcí a institucí, spolupráci jednotlivých menšinových organizací atd. (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 81, 164–165).

Při už zmiňovaném sociologickém výzkumu z roku 2012 příslušníci polské menšiny kladli největší důraz na práva zakládat kulturní a společenské menšinové organizace a vzdělávat své děti v mateřském jazyce (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 80). Zatímco existence více než tři desítek spolků a sdružení první požadavek nepochybně naplňuje, ve druhém se odráží problémy vývoje polského národnostního školství na Těšínsku po roce 1989. V tomto období byly postupně vytvořeny všechny nezbytné legislativní i organizační podmínky pro jeho rozvoj včetně nižšího počtu žáků ve třídách (nový školský zákon v roce 2005 stanovil minimum pro polské školy 12 žáků, pro české 17 žáků). Orgány státní správy i Moravskoslezského kraje polské školství podporovaly, nicméně podle mínění představitelů polské menšiny mu lokální samosprávy v řadě případů už tak nakloněny nebyly. Svou roli přitom patrně hrály i finanční důvody, protože v řadě polských škol museli vytvářet spojené třídy z více ročníků, v nichž je výuka pochopitelně finančně náročnější.

Dostupné statistické údaje totiž ukazují, že trvalý pokles počtu žáků i škol pokračoval i po roce 1989. Ke změně dochází až v letech 2009–2011, kdy zůstalo v provozu 33

mateřských škol, 25 škol základních a dvě střední školy. Počet dětí v mateřských školách klesl na minimum už v letech 2003–2004, kdy je navštěvovalo něco přes 700 dětí, od roku 2009 však začal růst až na 852 dětí v roce 2015. Nejméně žáků na základních školách bylo ve školním roce 2010/2011, kdy do nich chodilo 1622 žáků, jejichž počet se ve školním roce 2015/2016 zvýšil na 1822, z toho 237 v první třídě. Pokles žáků v polských školách byl důsledkem jednak nepříznivého demografického vývoje v České republice, jednak rostoucího počtu smíšených manželství, z nichž 80–90% dětí chodí do českých škol. Následný nárůst spadá na vrub jak změnám demografické křivky, tak příchodu žáků z Polska. Zájem je především o základní školu v Českém Těšíně, sporadicky i o některé další školy, resp. školky. Polské rodiče, hlavně z polského Cieszyna a okolí, k posílání dětí na Těšínsko vede především dobrá úroveň výuky, kterou potvrzují i výsledky srovnání škol či různých olympiád a soutěží, bohatá nabídka kulturních a doplňkových akcí, integrace rodičů i disciplína. Vzdělávání učitelů pro polské školy zajišťuje v rámci České republiky především Ostravská univerzita a vysoké školy v Polsku, další vzdělávání a pomoc jim od ledna 1995 nabízí Pedagogické centrum pro polské národnostní školství, které Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR zřídilo v Českém Těšíně. Současné systémové podmínky vzdělávání v polských školách tak náleží k nejlepším v historii, což ale nedokáže některé rodiče přesvědčit, aby do nich posílali své děti, takže „nepřilíš dobrá znalost polského jazyka u mládeže má bohužel tendenci narůstat“ (SZYMECZEK–KASZPER, 2009, s. 87–88; BIZOŇ a kol., s. 12–14; GRZESICZAK, 2018, s. 46).

Specifickou úlohu nositele polského jazyka a kultury sehrávají média. Na Těšínsku vychází se státní podporou obdeník *Głos Ludu*, měsíčník *Zwrot*, dvoutýdeník pro děti a mládež *Nasza Gazetka* i měsíčníky pro školní mládež *Jutrzenka* a *Ogniwo*, které zároveň slouží jako učební pomůcky. Český rozhlas v Ostravě od 50. let minulého století zajišťuje vysílání v polském jazyce, Česká televize v Ostravě zavedla polské vstupy do regionálního vysílání. Polské fondy či odbory v 15 městských a místních knihovnách se čtyřmi desítkami poboček metodicky řídí Regionální knihovna Karviná. Polská scéna Těšínského divadla připravuje pravidelně v každé sezóně 6–8 premiér (SZYMECZEK–KASZPER, 2009, s. 88–89). Vedle ní se ale součástí Těšínského divadla po roce 2010 stalo i polské loutkové divadlo *Teatrzyk Lalek Bajka* (dříve působilo pod Hlavním výborem PZKO), které pořádá představení v polštině i češtině.

Počátkem 90. let dvojjazyčnost nepatřila k aktuálním problémům, i když došlo k odstraňování česko-polských nápisů, chápaných jako relikty komunistického režimu, a jejich nahrazování nápisy českými. Snahy o obnovení dvojjazyčných názvů se neselekávaly s příznivým ohlasem (např. v roce 1992 v Těrlicku), nicméně postupně jich přibývalo (SZYMECZEK, 2009, s. 90–91). Podle sociologického výzkumu z roku 1994 totiž Češi a Slováci na Těšínsku spatřovali v dvojjazyčnosti především prostředek jazykového dorozumění a často ji považovali za nepotřebnou, zatímco Poláci ji chápali jako deklaraci svých politických práv, které je vymezovaly a reprezentovaly ve vztahu k jiným národnostním skupinám, především k české majoritě (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 81).

Legislativní podmínky pro zavádění dvojjazyčnosti se vytvořily po ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně práv národnostních menšin, která v ČR platí od počátku roku 1998, a po přijetí zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů v červenci 2001. V řadách polské menšiny, která v tomto směru vyvinula mnoho iniciativ, vyvolal jisté zklamání jeho „příliš deklarativní charakter“, nicméně v době příprav se otázka dvojjazyčnosti a dvojjazyčných názvů znovu dostala do popředí jejího zájmu. Tuto záležitost reguloval zákon č. 128/2002 Sb., o obcích, resp. jeho novela, podle níž mají být česko-polské nápisy zavedeny v obcích, v nichž žije více než 10 % obyvatel polské národnosti, pokud o to požádají polské organizace a obecní radě to doporučí Výbor pro národnostní menšiny. Nová legislativa se dále opírá o Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, která v České republice začala platit od března 2007. Následná změna příslušných zákonů pak umožnila zavést dvojjazyčnost v plném rozsahu včetně vjezdových tabulí v 31 obcích na Těšínsku (SZYMECZEK, 2009, s. 91–92).

Nicméně otázka dvojjazyčnosti a hlavně jejího dopadu v každodenním životě zatím není uzavřena. Na jedné straně s ní podle výzkumu národnostních vztahů, kultur a identit v národnostně smíšené oblasti Slezska a severní Moravy z roku 2012 souhlasila sice téměř polovina respondentů z důvodů lepšího jazykového dorozumění, početního zastoupení Poláků v jednotlivých lokalitách a projevu jejich národnostních práv, ale téměř třetina jich byla proti uplatňování tohoto práva. Na straně druhé se v odpovědích polských respondentů překvapivě vůbec neobjevil požadavek na používání mateřského jazyka v úředním styku (ŠRAJEROVÁ, 2015, s. 82), což do značné míry koresponduje

s povzdechem autorů dokumentu Wizja 2035, že hranice na Olze sice přestala existovat 21. prosince 2007, nicméně výhody dvojjazyčnosti je lidem na Zaolzí stále třeba vysvětlovat (BIZOŇ a kol., s. 17).

Jaké jsou tedy perspektivy a možnosti polské menšiny na Těšínsku v době postupující globalizace? Obecně lze konstatovat, že základní legislativní, organizační i materiální podmínky jejího dalšího rozvoje byly v České republice v posledních desetiletích vytvořeny. Lze také souhlasit s tím, že úplná sociální struktura s početnou střední vrstvou a elitami vytváří dostatečnou základnu pro formulaci a obhajobu specifických menšinových potřeb a zájmů. Záleží tedy především na tom, jak se dokáže vyrovnat s vlastními problémy, aktivizovat své příslušníky a překonat stávající pokles národního uvědomění a přihlášení se k polské národnosti.

(DJ)

V.a Eliška Servátková: Malé intermezzo na hranici; Z krakovských ulic

Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č U 4708 A-2 a U 4708 A-3

Osud a tvorba malířky Elišky Servátkové odráží někdejší multietnický charakter českého Slezska. Eliška Rosenfeldová přišla na svět 18. července 1915 v rodině lesníka v Těšíně. Získala vzdělání v němčině, později navštěvovala malířskou školu. V předvečer druhé světové války se ve Frýdku provdala za učitele a záložního důstojníka Františka Servátka, aktivního účastníka protinacistického odboje (ROHEL, 2019). V letech okupace studovala malířství a grafiku ve Vídni. Po osvobození se věnovala hlavně keramické práci vycházející z lidového umění, během 50. let se s podporou Ferdiše Duši (1888–1958) začala věnovat malířství a vystavovat. Do penzionování roku 1981 pak vyučovala na frýdecké základní umělecké škole. Zemřela 25. listopadu 2008.

Prezentované obrazy umělecky zachycují realitu česko-polských přeshraničních kontaktů v 60. letech 20. století, v době, kdy se díky politickému uvolnění a relativní hospodářské stabilitě v Československu rozvíjelo volnočasové cestování do „spřátelených zemí“ (FRANC-KNAPÍK, 2013; KRATINOVÁ, 2014). V případě Polska tento proces v 80. letech výrazně zkomplikovalo vyhlášení stanného práva v zemi v letech 1981–1983, které mělo za následek zpřísnění podmínek pro přeshraniční cesty v obou směrech (MAŻEWSKI, 2006, s. 148–202).

(OK)

V.b Festival PZKO v Třinci

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, inv. č. IV B 3993

Československo-polská smlouva z roku 1947 garantovala práva polské menšiny v ČSR a umožňovala Polákům zakládat kulturní a mládežnické organizace. Ještě téhož roku vznikl Polský svaz kulturně-osvětový (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy). Ten po dlouhou dobu zůstal jediným a zastřešujícím oficiálním reprezentantem polské minority. Sdružení mělo v zásadě apolitický program, soustředilo se na kulturní, vzdělávací a folklorní akce. Během 60. let 20. století se řada představitelů PZKO, k nimž patřili publicisté Wiesław Adam Berger (1926–1998) a Henryk Jasiczek (1919–1976), zapojila do reformního hnutí. Rok 1968 pohřbil plán vytvořit po vzoru PZKO obdobnou organizaci pro Ukrajince a Rusíny v ČSSR (JANÁK–KOLÁŘ a kol., 2019).

Během 70. a 80. let se činnost PZKO koncentrovala zejména na kulturní a folklorní aktivitu. Po roce 1989 následovala diferenciaci v polském spolkovém a kulturním životě, spojená se vznikem alternativních uskupení.

Snímek pochází z folklorního festivalu Gorolski Święto (Horalský svátek). Tradiční kulturní akce navazuje na „Svátky hor“ slavené v meziválečném Polsku. V Československu se festival konal poprvé roku 1948. Původně nesl název Góralskie Święto, až v roce 1967 se začala oficiálně používat místní nářeční forma. Festival se postupem času začlenil do Týdne beskydské kultury slaveného na české i polské straně Beskyd. Tradice přetrvává do současnosti (JOT-DRUŻYCKI, 2017).

(OK)

VI. Společné dědictví – památky a péče o ně

Formování občanské společnosti přinášelo od přelomu 19. a 20. století „proletarizaci“ umění a kultury. Tyto hodnoty se stávaly dostupnějšími širokým vrstvám, které se zároveň podílely na jejich tvorbě. Uvedené trendy se projevy také ve vztahu k movitým i nemovitým památkám. Péče o „dědictví předků“ se stala věcí veřejnou a součástí národně-emancipačního zápasu. Pro německé vlastivědce představovala prestižní reprezentativní akci záchrana části inventáře dřevěného kostela v Tošovicích, převezeného roku 1910 do opavského muzea (ŠOPÁK, 2008).

Odkaz minulosti a jeho interpretace nezřídka sloužily obraně národních a politických zájmů. Historické polské nápisy na školách a kostelech tak sloužily polským vlastencům na Těšínsku jako důkaz starobylosti polského osídlení regionu. Obdobně čeští intelektuálové se snažili dokládat původně český charakter osídlení (KASZPER-MALYSZ, 2009). Oproti tomu v meziválečné republice se státní moc snažila korigovat prezentaci menšin ve veřejném prostoru odstraňováním „provokativních“ či „protistátních“ nápisů a symbolů na německých a polských pomnících a památnících významných rodáků či obětí první světové války (KOLÁŘ, 2018). Vznik ČSR znamenal také odstranění památek na dynastii Habsburků a v případě Hlučínska též na pruský panovnický rod. Jinak ovšem menšinové památky zůstávaly nedílnou součástí veřejného prostoru. Stejně tak německá a polská muzea a spolky v odborné rovině bez větších potíží spolupracovaly s českými protějšky (KIRSCH, 2014; ŠOPÁK, 2008).

Druhá světová válka samozřejmě znamenala likvidaci velké části polských památek ve veřejném prostoru na Těšínsku, zejména pomníků a pamětních desek. Také období po roce 1945 přineslo rozsáhlou devastaci menšinových památek. V polském případě se tak stalo hlavně z důvodů extenzivní důlní činnosti, již krom jiného padla za oběť drtivá většina původní zástavby Karviné (HAJZLEROVÁ, 2009), v případě německém pak šlo především o politické a sociální důsledky poválečného vysídlení. Další vlnu odstraňování historických „anachronismů“ z veřejného prostoru a vyřazování německých památek z muzejních sbírek přinesl počátek 60. let, a to vzdor systematizaci a institucionalizaci památkové péče zákonem č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách (ŠOPÁK, 2016). Postupným chátráním nebo necitlivými přestavbami zanikly také četné architektonické památky.

V době dočasného společenského uvolnění koncem této dekády a poté znovu v období perestrojky ve druhé polovině 80. let se objevilo několik iniciativ z řad skautského hnutí, samospráv i institucí usilujících o dokumentaci a obnovu památek v pohraničí. Až rok 1989 však umožnil rozvoj aktivit v tomto směru. V posledních letech se díky občanským iniciativám podařilo obnovit řadu poškozených či zaniklých objektů: za modelový příklad lze označit rekonstrukci kostela a hřbitova v Pelhřimovech či postupné rekonstruování zámků v Linhartovech a Hošťálkovech. Také jubileum konce první světové války v roce 2018 přineslo opravu či obnovu některých vojenských pietních míst (Ostružná, Jakartovice). Události současné doby ukazují na rostoucí vazbu třetí a čtvrté generace poválečných dosídlenců k regionu a zájem o jeho památky. Poloha západní části českého Slezska však dosud neumožňuje tak intenzivní česko-německou spolupráci v oblasti památkové péče, jaká probíhá v západních a severních Čechách.

Turbulentní zvraty 20. století však vytvořily i nové typy památek. Kromě pomníků a památníků válečných obětí jde zejména o československé a v menší míře i německé opevněné objekty z 30. a 40. let 20. století. Tyto původně ryze účelové stavby se od 80. let stávají turisticky vyhledávanými památkami in situ. Dalším relativně novým jevem je pak zájem o industriální památky, především o průmyslové dědictví ostravsko-karvinské uhelné pánve (JEMELKA, 2015).

(OK)

VI.a Adolf Zdrázila: Kostel v Kružberku

Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 424 A

Na příkladu malíře Adolfa Zdrázily (1868–1942) lze dokumentovat proměnlivost národních identit v etnicky a kulturně členitém prostředí na přelomu 19. a 20. století. Zatímco umělcovi předkové žijící v Porubě na slezsko-moravské hranici používali českou variantu příjmení Zdražila, jeho snaha o profesní prosazení měla za následek inklinaci k německému prostředí, což byl relativně běžný jev i v úřednických a obchodnických kruzích (VYSKOČIL, 2009). Navzdory nepříliš mohovitým rodinným poměrům mohl Zdrázila díky mecenášům navštěvovat vídeňské a německé školy, načež si roku 1894 otevřel ateliér v Opavě. Ačkoliv počátek 20. století přinesl nové „alternativní“ umělecké styly, poměrně konzervativní krajinář a portrétista Zdrázila se mezi německými umělci Slezska těšil značnému respektu, který mu mj. vynesl předsednictví Sdružení výtvarných umělců Slezska (Vereinigung bildender Künstler Schlesiens) (ŠIMÁKOVÁ, 2009).

Zachycený Zdrázilův obraz ztvárňuje původně gotický kostel v Kružberku, většinově německé horské obci na Opavsku. Raritou kostela jsou varhany od Josefa Sebastiana Staudingera (1729–1809) z roku 1808, které se v roce 2014 dočkaly restaurování.

(OK)

VI.b Triptych z kostela v Tošovicích

Slezské zemské muzeum, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 1340 A

Přelom 19. a 20. století se nesl ve znamení relativní politické a ekonomické stability, jež umožnila výrazný demografický růst populace českých zemí. Jedním z projevů tohoto faktu se stala nutnost kapacitně rozšířit kostely v řadě farností pro přibývajících věřících. Výstavbě nových svatostánků pak padly za oběť mnohé architektonické památky, zejména dřevěné kostely.

Právě téma dřevěných kostelů se již tehdy těšilo značnému zájmu etnografů. Již od dob romantismu na počátku 19. století tyto pamětihodnosti přitahovaly pozornost jakožto symboly lidové umělecké tvorby a zbožnosti. Mimo samotné dokumentace docházelo také ke snahám o záchranu některých památek. Světově proslulý počín v tomto směru představovalo přemístění kostela z norské obce Wang do podkrkonošského Karpacze (Karpacz) v tehdejší Prusku roku 1842.

Téma přirozeně rezonovalo i ve Slezsku. Na Těšínsku v první třetině 20. století problematiku dlouhodobě mapoval amatérský badatel a vlivný klerikální politik Józef Londzin (1863–1929) (LONDZIN, 1932; KOLÁŘ a kol., 2018, s. 68–69). Emblematickou událostí éry před Velkou válkou se ovšem stala zejména záchrana památek z pozdně gotického dřevěného kostela sv. Martina v Tošovicích nedaleko Oder. Když představitelé obce a farnosti roku 1909 projevíli přání nahradit kapacitně nevyhovující stavbu novou

budovou, pracovníci Slezského zemského muzea v čele s E. W. Braunem provedli fotografickou a kresebnou dokumentaci a zachránili většinu uměleckých prvků. Část z nich byla zničena při bombardování Opavy na jaře 1945 (ROSOVÁ, 2014). Záchrannou akci tehdejší odborná komunita vnímala jako modelový a precedentní příklad pro památkovou péči (ŠOPÁK, 2008). Kritické stanovisko k likvidaci historické stavby prezentovala část českého katolického tisku. Např. týdeník Čech kauzu glosoval: „V Tošovicích patrně nevěděli, co měli, neboť takovou starou památku by neobětovali sekyře a pile“ (Čech, politický týdeník katolický, roč. 35, č. 12, 13. 1, 1910, s. 4).

Na místě zaniklého kostela následně vznikl nový objekt podle návrhu krnovského rodáka a jednoho z předních rakousko-uherských architektů Leopolda Bauera (1872–1938) (VYBÍRAL, 2015).

(OK)

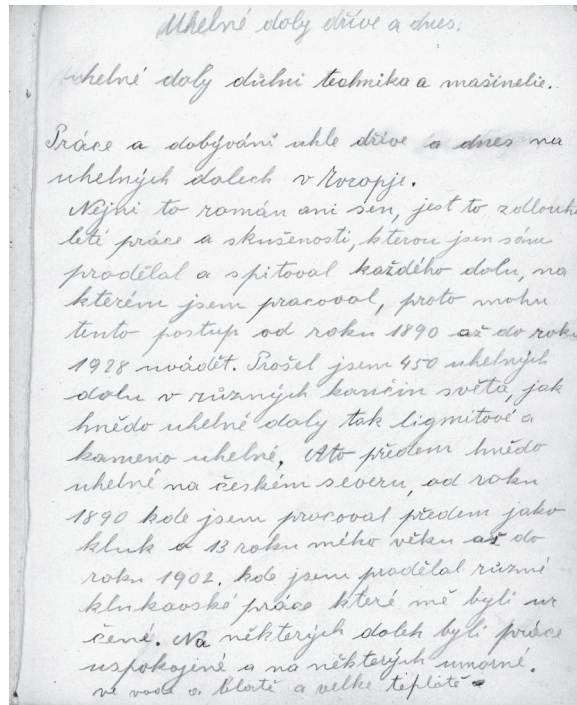
VI.c Památník obětí první světové války v Supíkovících

Obec Supíkovice na Jesenicku patřila od sklonku 19. století k významným centrům slezského kamenictví a kamenosochařství (TINZOVÁ, 2018). Tamní umělci, zejména Engelbert Kaps (1888–1975), se vyjma portrétních a náboženských motivů v meziválečném období věnovali také tvorbě pomníků a památníků válečných obětí.

Právě pomníky z první světové války v německých obcích se od roku 1945 stávaly častým terčem živelného vandalismu. Nejinak tomu bylo i v Supíkovících. Tamní pomník byl zbořen, centrální sousoší poničeno a zahrabáno do země. Po jeho náhodném objevení se již nevrátilo na původní místo, ale bylo vystaveno na místním hřbitově.

Za pozornost stojí způsob poškození sousoší. Zaměření na tváře soch a obrazů patří k častým projevům politicky motivovaného vandalismu již od antiky. Útok na tvář imaginárního protivníka představuje zároveň útok na jeho identitu (NIEDERLAND, 1975). V tomto konkrétním případě byl akt patrně motivován také snahou odstranit ze sochy vojáka německou helmu, chápanou jako symbol „germánského militarismu“. Podobným způsobem byl po druhé světové válce poškozen také památník v Hlince na Osoblažsku. Destrukci ve stejné době podlehly i četné busty a pamětní desky osobností německé vědecké a kulturní scény. Jednou z mála výjimek se stala pamětní plaketa průkopníka ortopedie Adolfa Lorenze (1854–1946) ve Vidnavě, uchráněná díky svému nepřístupnému umístění.

(OK)

VI.d Vzpomínky horníka Václava Kloubka

Slezské zemské muzeum, pracoviště novodobých dějin, bez inv. č.

Muzealizace hornictví je v tuzemském prostředí především fenoménem posledních tří dekád, kdy tento trend šel ruku v ruce s postupným utlumováním těžby a zpřístupňováním zrušených důlních provozů pro návštěvnické účely. Již v meziválečném období však někteří odborníci a laičtí badatelé zastávali názor, že s probíhající mechanizací těžby zanikne povědomí o „tradičních“ hornických technikách. Z této skutečnosti pramenila potřeba dokumentovat a prezentovat veřejnosti hornické reálie a tradice. Tématem se zabývala řada regionálních historiků jako Alois Adamus, Oldřich Dušek či Ervín Tengler. (HAZUCHOVÁ, 2017; SZM, ND, f. III V).

Svébytnou iniciativou se stalo dokumentační úsilí bývalého havíře Václava Kloubka. Severočeský rodák, který od konce 19. století pracoval v dolech na Mostecku, v Německu a nakonec v ostravsko-karvinské pánvi, ve 30. letech zpracoval rukopisné vzpomínky nazvané *Na šachtách*. Ve třech sešitech prezentoval nejen své vlastní životní zkušenosti, ale také nákresy pracovního náčiní a přehled hornického názvosloví, v němž jsou patrné vlivy němčiny i polštiny. Autor se bohužel zaměřil hlavně na technické aspekty své práce, příliš nerefletoval život na pracovištích. Kloubek podnikal přednášky o hornictví pro školy. Pro tyto účely také zhotovil dřevěný model dolu, na němž posluchačům demonstroval fungování těžebního provozu. Osud tohoto pozoruhodného artefaktu naneštěstí není znám.

(OK)

Shrnutí

Přítomnost Němců a Poláků po staletí neodmyslitelně patřila k životu rakouského a později českého Slezska a severní Moravy. Zatímco německé osídlení se svou sociální a kulturní charakteristikou výrazněji neodlišovalo od jiných pohraničních regionů, národnostní situaci Ostravska a Těšínska lze v kontextu českých zemí označit za unikátní. Toto industriální a rozsáhle urbanizované teritorium se také vyznačovalo větší mírou interetnické prostupnosti v podobě smíšených manželství, změn deklarované národnosti apod. Ostatně právě na Těšínsku se silně prosazovala myšlenka svébytné slezské identity, odmítající či relativizující tradiční národní kategorie. V oblastech s převahou německého osídlení byla hranice mezi většinovým obyvatelstvem a „těmi druhými“ silnější, byť ne neprostupná.

Nárůst etnického nacionalismu od konce 19. století mírnily snahy socialistů a katolické církve, byť ani tyto subjekty nebyly imunní vůči prohlubování národnostních antagonismů. Mezi Němci se dlouhodobě prosazovala velkoněmecká orientace, posilovaná vazbami s pruským prostředím. Vznik republiky v roce 1918 vyvolal iredentistické tendence mezi Poláky i Němci. Ke konsolidaci poměrů přispěla relativně benevolentní menšinová legislativa. Navzdory rozličným frikcím nacházíme v meziválečné éře řadu příkladů ekonomické, kulturní a nezřídka i politické spolupráce napříč národnostním spektrem.

Apokalypsa let 1938–1945 a její důsledky zásadně změnily charakter osídlení a postavení menšin. Většinu Němců čekalo vysídlení. Ti, kteří zůstali, čelili ostrakizaci, v lepším případě nezájmu. Oproti tomu postavení Poláků se podařilo již během 40. let legislativně stabilizovat a vytvořit právní rámec pro spolkový život menšiny, byť okleštěný nastupujícím komunistickým režimem. Jeho pád roku 1989 pak na jednu stranu vedl k oživení debaty o historických traumatech a kontroverzích v dějinách česko-polských a česko-německých vztahů, zároveň však otevřel cestu k posílení vědecké, kulturní a hospodářské spolupráce a k růstu zájmu o minulost a současnost německé menšiny.

Summary

The presence of Germans and Poles was an inseparable part of the life of Austrian and later Czech Silesia and North Moravia for centuries. While the German settlement with its social and cultural characteristics did not differ significantly from other border regions, the national situation of the Ostrava and Těšín regions can be described as unique in the context of the Czech lands. This industrial and extensively urbanized territory was also characterized by a greater degree of interethnic permeability in the form of mixed marriages, changes in the nationality declared, etc. As a matter of fact, the idea of a distinctive Silesian identity, rejecting or relativizing traditional national categories, was strongly promoted. In areas dominated by German settlements, the border between the majority population and the 'other' was stronger, though not impenetrable.

The rise of ethnic nationalism from the end of the 19th century was moderated by the efforts of the socialists and the Catholic Church, even though these entities were not immune to the intensification of national antagonisms. Among the Germans, German orientation, reinforced by the ties with the Prussian environment, prevailed in the long term. The establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 caused irredentist tendencies among the Poles and the Germans. Relatively benevolent minority legislation contributed to the consolidation. Despite the various frictions, there are many examples of economic, cultural, and often political cooperation across the national spectrum in the interwar era.

The apocalypse of 1938–1945 and its consequences fundamentally changed the character of settlement and the position of minorities. Most of the Germans were expelled. Those who remained faced ostracization or, in the best case, disinterest. On the other hand, the position of the Poles was legally stabilized during the 1940s and a legal framework for minority associational life, albeit curtailed by the incoming communist regime, was created. On the one hand, its fall in 1989 led to a revival of the debate on historical traumas and controversies in the history of the Czech-Polish and Czech-German relations, but, at the same time, it opened a way to strengthening scientific, cultural and economic cooperation and to increasing interest in the past and the present of the German minority.

Seznam zkratk

č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
f.	fond
inv. č.	inventární číslo
KSČ	Komunistická strana Československa
MěNV	Městský národní výbor
MLS	Mimořádný lidový soud
MNV	Místní národní výbor
MZNV	Moravskoslezský zemský národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
PZKO	Polski Związek Kulturalno-Oświatowy
roč.	ročník
s.	strana
sign.	signatura
SZM	Slezské zemské muzeum
ZAO	Zemský archiv Opava

Jmenný rejstřík

Borák Mečislav	46
Bielesz Marian	48
Branna Danuta	48
Braun Edmund Wilhelm	61
Ciešlar Paweł	43
Cingr Petr	18
Dorda Halina	48
Duša Ferdiš	55
Fengler Erwin	34
Gawlik Stanisław	48, 49
Günther Ignác	9
Hatschek Josef	32–34
Hitler Adolf	21, 22
Isenring Alfred	34
Chalupník Josef	18
Chobot Emanuel	18
Kaps Engelbert	62
Koždoň Josef	8, 11, 13
Krumpholzová Anna Luisa	34
Londzin Józef	60
Lorenz Adolf	62
Macura Edward	48
Niedoba Władysław	48, 49
Pállfy Sándor	49
Prokeš Jan	18
Przywara Józef	49
Rylko Jan	48
Quittner Jacob	32, 33
Servátka František	55
Servátková Eliška	55
Schälzky Robert	16
Schollich Ernst	12

Staudinger Josef Sebastian.....	59
Ulitzka Carl	11, 13
Wałach Mariusz.....	48
Wantula Tadeusz.....	48
Zdrazil Adolf.....	59

Prameny a literatura

Literatura:

- BALLING, Mads Olle (1991). Von Reval bis Bukarest: statistisch-biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1919–1945.
- BARAN, Ivo (2008): Mezi druhou a třetí internacionálou. Polští socialisté v Československu v letech 1920–1921. Část 1. Slezský sborník 106, č. 1, s. 14–35.
- BARAN, I. (2009): Mezi národem a demokracií. Polští socialisté na československém Těšínsku v letech 1934 a 1935. Slovanské historické studie 34, s. 47–94.
- BIZONĚ, Andrzej a kol.: Wizja 2035. Strategia rozwoju Polskości na Zaolziu. (Online: https://polonica.cz/content/Wizja_2035_text.pdf, stav k 28. 9. 2019).
- BORÁK, Mečislav (1990): Na příkaz gestapa: nacistické válečné zločiny na Těšínsku. Ostrava.
- BORÁK, M. (1999): Polská menšina v České republice. In: GABAL, Ivan a kol.: Etnické menšiny ve střední Evropě. Praha, s. 120–127.
- BORÁK, M. (2004): Tábory pro Poláky ve Slezsku (1939, 1942–1945). In: In: Museli pracovat pro Říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války. Sborník ze semináře konaného ve Státním ústředním archivu v Praze dne 2. dubna 2004. Praha, s. 124–137.
- BORÁK, Mečislav–JANÁK, Dušan (2012): Československé retribuční soudnictví v letech 1945–1948 a postih německého obyvatelstva u mimořádných lidových soudů Moravská Ostrava, Opava a Nový Jičín. Právněhistorické studie 42, s. 239–268.
- BŘÍŽA, Svatopluk a kol. (2015): Krnov: historie, archeologie. Ostrava.
- CZYŻ, Renata (2010): Od patentu do patentu: polska, ewangelicka literatura religijna na Śląsku Cieszyńskim w latach 1781–1881. In: Trzysta lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim. Cieszyn, s. 431–479.
- DEMEL, B. (1994): Schälzky, Robert (Johann). In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 10. Wien.
- DOMINEC, PATRIK (2013): Chátrající budova bývalé textilky Karnola. (Online: <http://www.zaopavu.cz/view.php?cislocclanku=2013090008>).
- DOUBEK, Vratislav (2004): Česká politika a Rusko (1848–1914). Praha.
- EMMERT, František (2005): Češi ve Wehrmachtu: zamlčované osudy. Praha.
- FRANC, Martin–KNAPÍK, Jiří (2013): Volný čas v českých zemích (1957–1967). Praha.
- FRIEDL, Jiří (2009): Polská menšina v letech 1945–1956. In: KASZPER, Roman – MALYSZ, Bohdan (eds.): Poláci na Těšínsku. Studijní materiál. Český Těšín, s. 60–67.
- GAWRECKÁ, Marie (1997): Šlonské hnutí a Josef Koždon. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 3, s. 163–175.
- GAWRECKÁ, M. (2002): Němci ve Slezsku 1918–1938. Opava.
- GAWRECKI, Dan a kol. (2003): Dějiny Českého Slezska 1740–2000. Sv. II. Opava.
- GAWRECKI, D. (2017): Jazyk a národnost ve sčítáních lidu na Těšínsku v letech 1880–1930. Český Těšín.
- GAWRECKI, D. (1999): Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938. Český Těšín.
- GEBAUER, Josef (2002): Továrna fy „Jana Kudliča synové“ – „Karnola“ v Opavě, Naše Opavsko, roč. 13, č. 10, s. 10.
- GROBELNÝ, Andělín (1958): Češi a Poláci ve Slezsku v letech 1848–1867: přípravné studie z dějin národního a dělnického hnutí. Ostrava.
- GROBELNÝ, A. (1985): Heinrich Jöckel ve Skrochovicích na Opavsku na podzim 1939. Tereziánské listy 14, s. 20–37.
- GRZESICZAK, Łukasz (2018): Największe problemy polskiej mniejszości na Śląsku Cieszyńskim w oczach polskich mediów na przykładzie gazety „Głos Ludu” i miesięcznika „Zwrot” w latach 2015–2016. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica, roč. 20, s. 43–56.
- HAJZLEROVÁ, Irena (2009): Karviná. Praha – Litomyšl.

- HAZUCHOVÁ, Karolína (2017): Ervin Tengler pohledem písemné pozůstalosti. Slezský sborník 115, č. 1. s. 79–98.
- HERNOVÁ, Šárka (1999): Sociální struktura národnostních menšin České republiky a její vývojové tendence po roce 1945 (Němci, Poláci, Slováci). Slezský sborník 97, č. 3–4, s. 181–200.
- HERNOVÁ, Š. (1985): Vývoj národnostního složení Ostravska v letech 1950–1980. Slezský sborník, 83, č. 4, s. 274.
- HERNOVÁ, Š. (1996): Vývojové tendence demografické skladby polské menšiny v České republice v letech 1950–1991. Slezský sborník, 94, s. 114–133.
- HERNOVÁ, Šárka-SOKOLOVÁ, Gabriela (2000): Národně jazykové vědomí obyvatel národnostně smíšených oblastí České republiky. Opava.
- HRABAR, Roman (1972): Niemieckie obozy dla Polaków na Śląsku w czasie II wojny światowej „Polenlager“. Katowice.
- HROCH, Miroslav (1968): Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas: Eine vergleichende Analyse zur gesellschaftlichen Schichtung der patriotischen Gruppen. Praha.
- HROCH, M. (ed.) (2003): Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů. Praha.
- JANÁK, Dušan (2003): České Slezsko po roce 1945. Územní a správní vývoj. Populační vývoj. Politický vývoj. Národnostní poměry (Polská menšina, Slovenská menšina, Německá menšina). In: GAWRECKI, Dan a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740–2000. II. Opava, s. 409–439, 471–507.
- JANÁK, D. (1994): Činnost mimořádného lidového soudu Opava v letech 1945–1948. Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické 13, č. 3, s. 245–283.
- JANÁK, Dušan ml. - KOLÁŘ, Ondřej. a kol. (2019): Lidé z východu. Katalog k výstavě fotografií Jindřicha Štreita. Opava.
- JASIŃSKI, Zenon (1997): Školství. In: Kadlubiec, Karol Daniel et al.: Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995). Ostrava, s. 184–213.
- JEMELKA, Martin (2018): Bratrství a Život. Ostravská spiritistická scéna, její sociální zázemí a (nad)regionální kontakty (1918–1951). Studia theologica roč. 20, č. 1, s. 175–202.
- JEMELKA, M. (2015): Ostravské dělnické kolonie III. Závodní kolonie Vítkovických železáren a dalších průmyslových podniků. (Ostrava).
- JIRÍK, Karel-KNOB, Stanislav (2015): Život a dílo Petra Cingra (1850–1920). Ostrava.
- JOSIEK, Władysław (1997): Společenské organizace a instituce. In: Kadlubiec, Karol Daniel et al.: Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995). Ostrava, s. 149–164.
- JOT-DRUŻYCKI, Jarosław (2017): Nie tylko GOROLSKI – więcej niż ŚWIĘTO. Wędrynia.
- K péči o opuštěné německé a další hroby na hřbitovech v České republice (2017). Praha.
- KADĚRKOVÁ, Alena (2010): Vývoj textilního průmyslu na Krnovsku po roce 1945. Opava.
- KÁŇA, Otakar (1976): Historické proměny pohraničí. Ostrava.
- KÁŇA, Otakar-PLAČEK, Vilém (1979): Opavsko 1945–1977. Opava.
- KAŇA, Patrik (2015): Kulturní boj na Hlučínsku. Hlučínsko: vlastivědný časopis Muzea Hlučínska 5, č. 1, s. 15–18. 61, č. 2, 221–139.
- KASTNER, Karl (1929): Breslauer Bischöfe. Breslau.
- KASZPER, Roman-MALYSZ, Bohdan (eds.) (2009): Poláci na Těšínsku. Studijní materiál. Český Těšín.
- KIRSCH, Otakar (2014): (Po)zapomenutí nositelé paměti: německé muzejnictví na Moravě. Brno.
- KLADIWA, Pavel a kol. (2016): Národnostní statistika v českých zemích 1880–1930. Praha.
- KOLÁŘ, Ondřej (2015): K výstavbě památníku na Ostré hůrce. Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy 41, č. 2, s. 18–20.
- KOLÁŘ, O. (2019): Nacističtí dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Opavě 1945–1948. Historica: Revue pro historii a příbuzné vědy č. 1, 2019, s. 61–76.
- KOLÁŘ, O. (2018): Po stopách památníků obětí 1. světové války v českém Slezsku. Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 1–2, s. 71–73.
- KOLÁŘ, O. a kol (2018): Slezsko a Ostravsko 1918–1938. Opava.
- KOLÁŘ, O. a kol (2018a): Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice. Opava.
- KOLEKTIV (1970): Výsledky sčítání lidu, domů, bytů 1970 za okres Bruntál. Ostrava.
- KOPEČEK, Lubomír (2003): Coesistenza-Soužití a politická reprezentace polské menšiny na Těšínsku. Středoevropské politické studie, roč. 5, č. 2-3. (Online: <https://journals.muni.cz/ceps/article/view/3941/5312>, stav k 28. 9. 2019).

- KRATINOVÁ, Alžběta (2014): *Dovolená s poukazem: odborové rekreace v Československu 1948–1968*. Praha.
- KREMPL, Aleš–JIRÁSEK, Zdeněk (2015): Osídlení okresu Bruntál v letech 1945–1949. In: *Slezský sborník*. 113, č. 2, s. 315–338.
- KRŮL, Martin–LUSEK, Joanna a kol. (2017): *Čas – místa – lidé: systém nacistických táborů v letech druhé světové války. Czas – miejsca – ludzie: nazistowski system obozowy w latach drugiej wojny światowej*. Bytom.
- KUTÁLEK, Jiří (2010): *Průmysl města Krnov*. Olomouc.
- LONDZIN, Józef (1932): *Kościoty drewniane na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn.
- MAREK, Pavel (2015): Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924. Olomouc. učili až na střední škole
- MATEJKO-PETERKA, Ilona–HANIČÁK, Ondřej–JANÁK, Martin (2016): *Spolkový život ve Slezsku: spolky ve světle dochovaných památek*. Opava.
- MAŻEWSKI, LECH (2006): *Stany nadzwyczajne w Polsce w latach 1918–1989*. Toruń.
- MICHL-BERNARD, Alexandr (2010): *Krnov v proměnách*. Třebíč.
- MÜLLER, Karel–ŽÁČEK, Rudolf (2006): *Opava*. Praha.
- NEMINÁŘ, Jiří (2018): *Feldgrau i battledress: Hlučíňané v československé zahraniční armádě*. Slezský sborník 116, č. 2, s. 76–96.
- NENIČKA, Lubomír (2010): *Druhá republika na Ostravsku 1938–1939*. Opava.
- NIEDERLAND, William (1975): *Scarred: A Contribution to the Study of Facial Disfigurement*. *The Psychoanalytic Quarterly* 44, nr. 3, 450–459.
- NOWAK, Krzysztof (2009): *Polská menšina v letech 1956–1989*. In: KASZPER, Roman–MALYSZ, Bohdan (eds.): *Poláci na Těšínsku. Studiijní materiál. Český Těšín*, s. 68–81.
- OTIPKA, Martin (ed.) (2010): *Ostravsko-opavská operace 1945 v paměti českých veteránů. Ostravsko-opavská operace 1945. Memoary českých veteránů*. Ostrava.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina (1990): *Postoje obyvatel Hlučínska v letech politických zvratů (1930–1945)*. Slezský sborník 88, č. 4, s. 280–295.
- PAVELKOVÁ, Vendula (2010): *Život a dílo opavského malíře Ignáce Günthera*. Olomouc (Bakalářská diplomová práce).
- PAVLÍČEK, Jaromír (2003): *Opavské Slezsko v boji proti nacistické okupaci 1938–1945*. Opava.
- PELC, Martin (2012): *Vídeňský akademický buršenshaft „Silesia“ a Rakouské Slezsko*. *Časopis Matice moravské* 131, č. 1, s. 39–63.
- PETRÁŠ, René (2009): *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha.
- PETRÁŠ, René–PETRŮV, Helena–SCHEU, Harald (eds.) (2009): *Menšiny a právo v České republice*. Praha.
- PLAČEK, Vilém (2000): *Prájzáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*. Hlučín.
- PLAČEK, V. (2016): *Prájzáci III, aneb, K osudům Hlučínska v době nacistické okupace 1938–1945*. Opava.
- PLACHÝ, Jiří (2009): *Návrat nechtěných spojenců. (Problém repatriace vojáků polské zahraniční armády na Západě do ČSR)*. *Východočeské listy historické* 26, s. 26–49.
- POKLUDOVÁ, Andrea (2018): *Národnostní poměry Slezska a Ostravska*. In: KOLÁŘ, O. a kol.: *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*. Opava, s. 24–36.
- RAK, Jiří (2008): *Zapomenutí vítězství, zapomenutý maršál: druhý život „bitvy národů“ u Lipska*. In: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice*, s. 403–414.
- ROHEL, Jan (ed. KOLÁŘ, O.) (2019): *Vzpomínky slezského učitele na léta republiky a okupace*. Opava.
- ROSOVÁ, Romana (2014): *Demolice kostela sv. Martina v Tošovicích: příspěvek k dějinám památkové péče ve Slezsku*. *Vlastivědný sborník Novojičínska* 64, s. 7–29.
- RUSEK, Tomáš (2014): *Sokol Jan Čapek*. Opava (Bakalářská diplomová práce).
- SOKOLOVÁ, Gabriela–HERNOVÁ, Šárka–ŠRAJEROVÁ, Ol'ga (1997): *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*. Opava – Šenov u Ostravy.
- SPRATEK, Daniel (2004): *Právní aspekty luterské reformace na Těšínsku*. Slezský sborník 102, č. 1, s. 1–22.
- SPURNÝ, František (1997): *Schollich, Ernst (1882–1945), Politiker und Lehrer*. (Online: http://www.biographien.ac.at/oebL_S/Schollich_Ernst_1882_1945.xml, stav k 29. 11. 2019).
- SRB, Vladimír–ANDRLE, Alois (1999): *Změny v územním rozložení obyvatel německé, polské a maďarské národnosti 1961–1991 podle okresů*. Slezský sborník 97, č. 3–4, s. 201–210.

- STANĚK, Tomáš (1993): Německá menšina v českých zemích 1948–1989. Praha.
- STANĚK, T. (2011): Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945-1950: (Nástin vybraných problémů). Opava
- STANĚK, T. (1991): Odsun Němců z Československa 1945–1947. Praha
- SZYMECZEK, Józef (2009): Prosazování práv polské menšiny v České republice na příkladu dvojjazyčnosti a dvojjazyčných názvů, s. 90–93. In: KASZPER, Roman–MALYSZ, Bohdan (eds.): Poláci na Těšínsku. Studijní materiál. Český Těšín.
- SZYMECZEK, Józef–KASZPER, Roman (2009): Poláci v České republice v době transformace společnosti po roce 1989. In: KASZPER, Roman–MALYSZ, Bohdan (eds.): Poláci na Těšínsku. Studijní materiál. Český Těšín, s. 82–89.
- ŠANTORA, Roman (2013): Skautské století – historie. Praha.
- ŠIMÁKOVÁ, Alena (2009): Adolf Zdravila (1868 Poruba – 1945 Ostrava) – Monografie malíře německé národnosti. Olomouc (diplomová práce).
- ŠÍL, Jiří (2010): Vincenc Prasek (1843–1912): má vůle je mým osudem. Opava.
- ŠOPÁK, Pavel (2008): Edmund Wilhelm Braun. Opava.
- ŠOPÁK, P. (2016): Město muzeí: Opava 1814–1989. Opava.
- ŠRAJEROVÁ, Olga (2015): Historické a aktuální otázky vývoje národnostních vztahů, kultur a identit v národnostně zmiešanej oblasti Sliezska a severnej Moravy. Opava.
- TESAŘ, Petr (1917): Nejstarší dějiny enkláv moravských na Opavsku II, Opava.
- TINZOVÁ, Bohumila (2018): Pomníky obětem 1. světové války na okrese Jeseník. Jeseník.
- TVARŮŽEK, Břetislav (1973): Operační cíl Ostrava. Ostrava.
- URBÁŠKOVÁ, Dana (2017): Textilní průmysl na Šumpersku v letech 1945–1960. Opava (diplomová práce).
- VALEČEK, Michal (2014): Němci na Těšínsku v první fázi českopolského konfliktu (do 23. ledna 1919). In: České, slovenské a československé dějiny 20. století 9. Ústí nad Orlicí, s. 21–31.
- VALENTA, Jaroslav (1961): Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko. Ostrava.
- VÁVROVSKÝ, Emil (1965): Svoboda šla Ostravskem: kronika osvobození. Ostrava.
- Vila Josefa Hatschek (Online: <http://www.slavnevil.cz/vily/moravkoslezsky/vila-josefa-hatschka>, stav k 29. 11. 2019).
- VYBÍRAL, Jindřich (2015): Leopold Bauer – heretik moderní architektury. Praha.
- VYSKOČIL, Aleš (2009): C. k. úředník ve zlatém věku jistoty. Praha.
- WASIUTA, Martyna (2017): Partie Etniczne w Republice Czeskiej. Sprawy narodowościowe. Seria nowa. New series, (49). (Online: <https://doi.org/10.11649/sn.1244>, stav k 29. 11. 2019).
- WIEDEMANN, Andreas (2016): „Pojď s námi budovat pohraničí!“. Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952. Praha.
- WILSON, Timothy (2010): Frontiers of violence: conflict and identity in Ulster and Upper Silesia, 1918–1922. Oxford.
- ZAHRADNIK, Stanisław (1997): Nástin historického vývoje. In: KADLUBIEC, Karol Daniel et al.: Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995). Ostrava, s. 10–42.

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Bruntál

- fond Městský národní výbor Břidličná
- fond Městský národní výbor Rýmařov
- fond Okresní národní výbor Bruntál II 1945–1948
- fond Okresní národní výbor Krnov II 1945–1948
- fond Okresní národní výbor Rýmařov II 1945–1960

Státní okresní archiv Opava

- fond Místní národní výbor Bolatice

Slezské zemské muzeum

- podsbírka Novodobé dějiny, fond III V
- podsbírka Novodobé dějiny, fond V III

Zemský archiv Opava

- fond Krajský národní výbor Ostrava I
- fond Mimořádný lidový soud Opava

Dobový tisk:

Čech, politický týdeník katolický, roč. 35, č. 12, 13. 1, 1910

Anmeldung zur polizeilichen Einwohnererfassung

Vor Ausfüllung die Erläuterungen
auf der Rückseite lesen!

Zgłoszenie celem policyjnego stwierdzenia ludności

Czytajcie przed wypełnieniem
objaśnienia odwrotnej strony!

Wohnort und Wohnung Miejsce zamieszkania i mieszkanie

Kreis (Powiat): Leszyn
Gemeinde (Gmina): Lywobice
Ortschaft (Miejscowość):
Straße und Hausnummer: 88
Ulica i nr. d.

1. Familienname (Nazwisko): Kiedron
(Bei Frauen auch Geburtsname und gegebenenfalls Name aus der letzten früheren Ehe)
(u zameżnych kobiet również nazwisko panienskie i w danym wypadku ostatnio-wdowie)
2. Rufname (Imię): Jan
Geburtsort (miejscie urodzenia): Sucha Srednia pow. Bygostat
(auch Gemeinde und Kreis) (możliwie także gmina i powiat)
3. Geburtstag, Monat und Jahr: 13. II. 1893
Dzień, miesiąc i rok urodzenia:
4. Geschlecht:*) männlich, weiblich
Płeć:*) męska, żeńska
5. Familienstand:*) ledig, verh., verw., gesch.
Stan cywilny:*) wolny-na, żonaty-zameżna,
wiec-wdowa, rozwodzony-rozwódka
6. Religion (Wyznanie): evang. a. l.
7. Volkszugehörigkeit: Poloska
Narodowość:
8. Welche Sprache sprechen Sie zu Hause?
Który język, mówi się w domu? dial. Śląski
9. Seit wann sind Sie im neuen Reichsgebiet wohnhaft?
Od którego czasu mieszka W. P. na nowym obszarze Rzeszy? od urodzenia
10. Haben Sie in der polnischen Armee gedient?
Czy WP. służył w armii polskiej? nein Dienstgrad?
Rang służbowy:
11. Beruf (Zawód): Leuan Gornik
(genaue Angabe der Berufstätigkeit und Angabe, ob selbständig, Angestellter, Arbeiter usw.)
(dokładne podanie czynności zawodowej i czy samodzielny, funkcjonariuszem, robotnikiem i t. p.)
12. Sind Sie Eigentümer oder Miteigentümer eines Ge-
schäftes?
Czy WP. właścicielem lub współwłaścicielem interesu?
eines Hauses (kamienicy)? domik miedzkolaj
von Land (gruntu)? 43 ar.
13. Nur für Familien- und Haushaltungsvorstände:
Tylko dla głów rodzin lub gospodarstw domowych:
Zahl der im Haushalt lebenden Kinder unter 12 Jahren:
Ilość dzieci poniżej 12 lat żyjących w gospodarstwie
domowym: 1

*) Nichtzutreffendes ist zu
durchstreichen.

*) Niedotyczące przekreślić.

Raum für Stempel oder Stempelmarke.

Fingerabdruck (Odciskpalca)

und
Unterschrift des Gemeldeten:

i podpis zgłoszonego:

A. ZDRAZILA

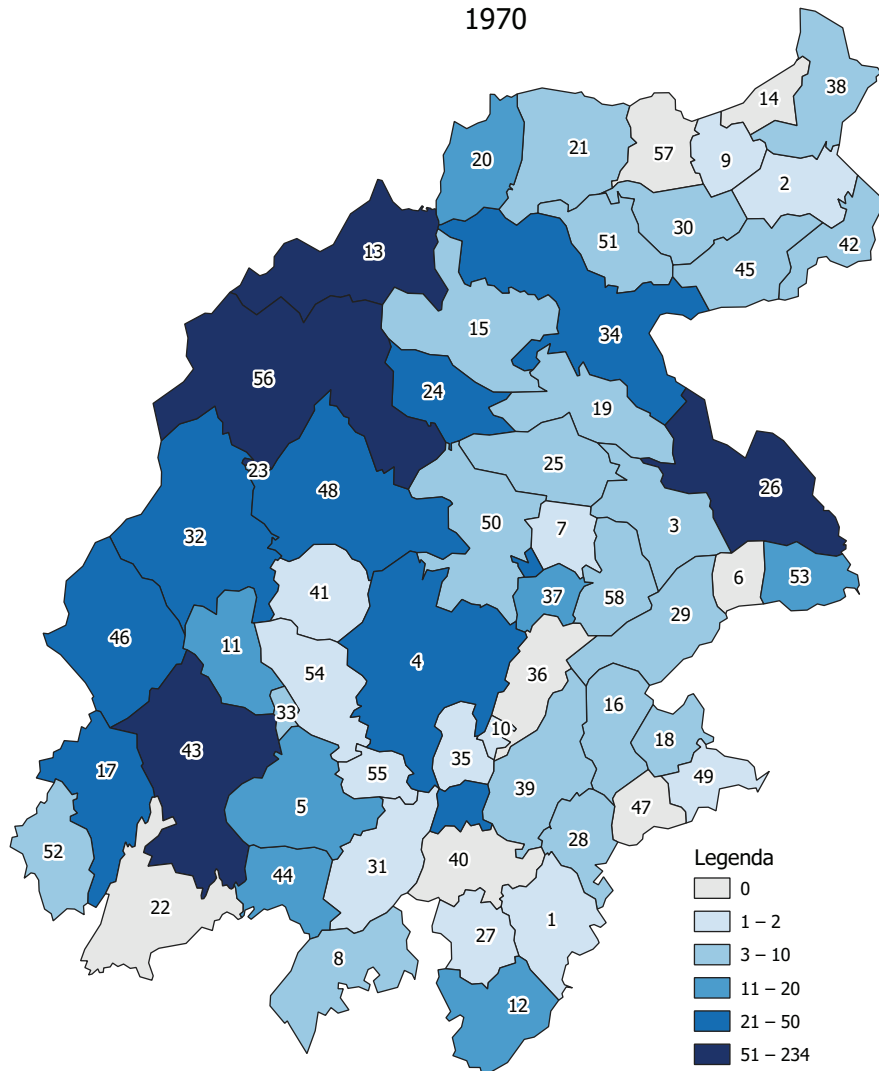
Uhelné doly dříve a dnes.

Uhelné doly dříve a dnes. technika a masinelie.

Práce a dobývání uhlé dříve a dnes na uhelných dolech v Krocopje.

Nějní to román ani sen, jest to zollouha
letí práce a zkušenosti, kterou jsem sám
provdělal a spitoval každého dolu, na
kterém jsem pracoval, proto mohu
tento postup od roku 1890 až do roku
1928 uvádět. Prošel jsem 450 uhelných
dolu v různých kancin světa, jak
hnědo uhelné doly tak lignitové a
kameno uhelné, Ato především hnědo
uhelné na českém severu, od roku
1890 kole jsem pracoval především jako
kluk a 13 roku mého věku až do
roku 1902. kole jsem prováděl různé
klukavské práce které mě byli ur
čeny. Na některých dolech byli práce
uspokojivé a na některých umorné.
ve vodě a blátě a velké teplotě.

Okres Bruntál počty obyvatel hlásících se k německé národnosti 1970

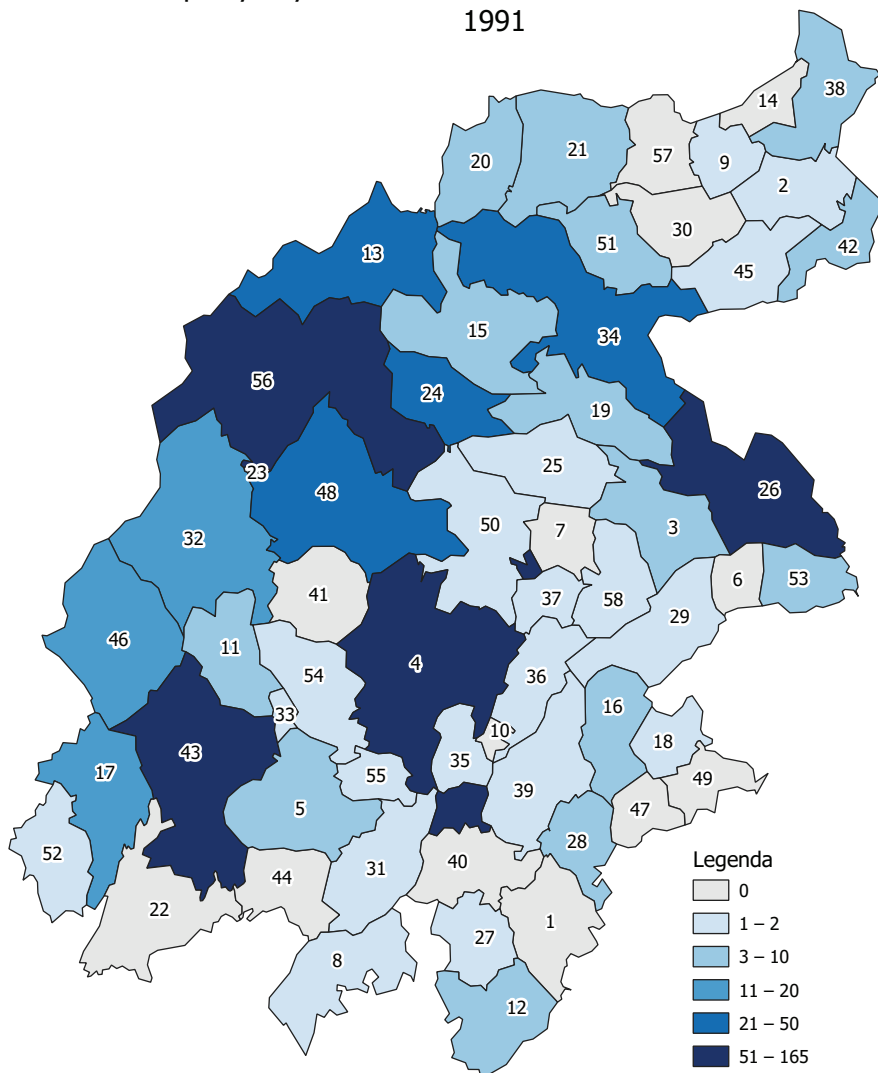

1 – Bílčice (1), 2 – Bohušov (1), 3 – Brantice (4), 4 – Bruntál (45), 5 – Břidličná (18), 6 – Býkov-Láryšov (0), 7 – Čaková (1), 8 – Dětrichov nad Bystřicí (5), 9 – Dívčí Hrad (1), 10 – Dlouhá Stráň (1), 11 – Dolní Moravice (13), 12 – Dvorce (16), 13 – Heřmanovice (74), 14 – Hlinka (0), 15 – Holčovice (3), 16 – Horní Benešov (10), 17 – Horní Město (25), 18 – Horní Životice (3), 19 – Hošťálkovy (6), 20 – Janov (16), 21 – Jindřichov (4), 22 – Jiříkov (0), 23 – Karlova Studánka (3), 24 – Karlovice (32), 25 – Krasov (6), 26 – Krnov (203), 27 – Křišťanovice (2), 28 – Leskovec nad Moravicí (9), 29 – Lichnov (4), 30 – Liptaň (4), 31 – Lomnice (2), 32 – Malá Morávka (45), 33 – Malá Štáhle (4), 34 – Město Albrechtice (37), 35 – Mezina (1), 36 – Milotice nad Opavou (0), 37 – Nové Heřminovy (16), 38 – Osoblaha (7), 39 – Razová (3), 40 – Roudno (0), 41 – Rudná pod Pradědem (2), 42 – Rusín (4), 43 – Rýmařov (148), 44 – Ryžoviště (11), 45 – Slezské Rudoltice (3), 46 – Stará Ves (26), 47 – Staré Heřminovy (0), 48 – Světlá Hora (50), 49 – Svobodné Heřmanice (2), 50 – Šíroká Niva (6), 51 – Třemešná (6), 52 – Tvrdkov (6), 53 – Úvalno (14), 54 – Václavov u Bruntálu (1), 55 – Valšov (1), 56 – Vrbno pod Pradědem (234), 57 – Vysoká (0), 58 – Zátor (7).

Okres Bruntál

počty obyvatel hlásících se k německé národnosti

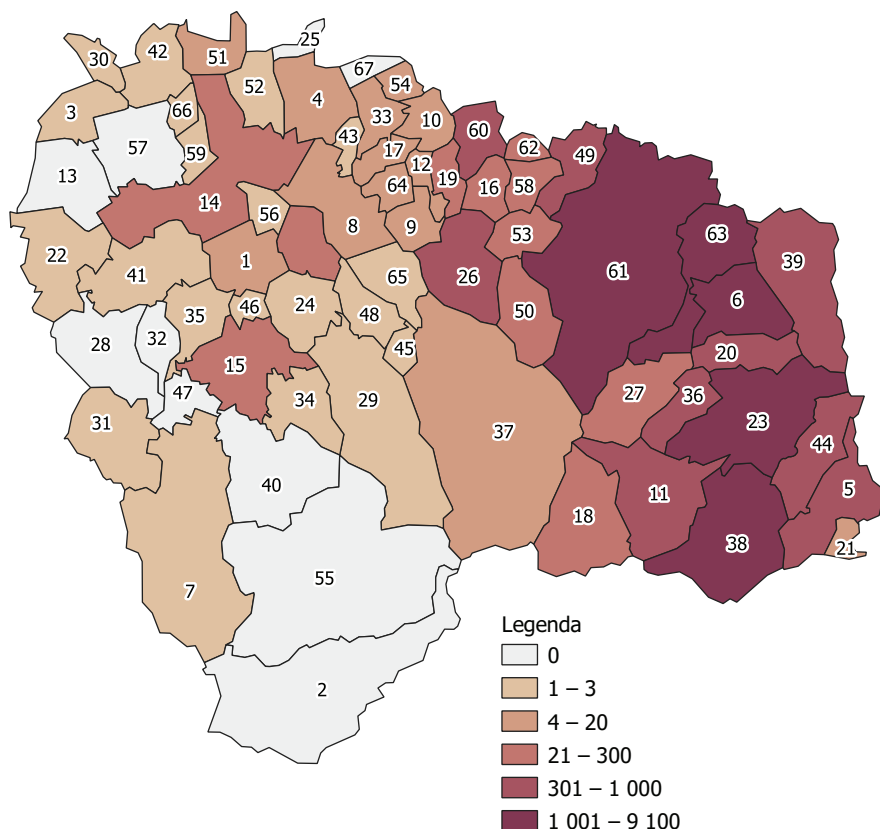
1991

1 – Bílčice (0), 2 – Bohušov (2), 3 – Brantice (3), 4 – Bruntál (69), 5 – Břidličná (4), 6 – Býkov-Láryšov (0), 7 – Čaková (0), 8 – Dětrichov nad Bystřicí (1), 9 – Dívčí Hrad (1), 10 – Dlouhá Stráň (0), 11 – Dolní Moravice (7), 12 – Dvorce (9), 13 – Heřmanovice (38), 14 – Hlinka (0), 15 – Holčovice (5), 16 – Horní Benešov (5), 17 – Horní Město (13), 18 – Horní Životice (2), 19 – Hošťálkovy (3), 20 – Janov (7), 21 – Jindřichov (3), 22 – Jiřikov (0), 23 – Karlova Studánka (0), 24 – Karlovice (22), 25 – Krasov (2), 26 – Krnov (135), 27 – Křišťanovice (2), 28 – Leskovec nad Moravicí (3), 29 – Lichnov (2), 30 – Liptaň (0), 31 – Lomnice (2), 32 – Malá Morávka (20), 33 – Malá Štáhle (2), 34 – Město Albrechtice (24), 35 – Mezina (1), 36 – Milotice nad Opavou (1), 37 – Nové Heřminovy (2), 38 – Osoblaha (7), 39 – Razová (2), 40 – Roudno (0), 41 – Rudná pod Pradědem (0), 42 – Rusín (7), 43 – Rýmařov (95), 44 – Ryžoviště (0), 45 – Slezské Rudoltice (1), 46 – Stará Ves (12), 47 – Staré Heřminovy (0), 48 – Světlá Hora (26), 49 – Svobodné Heřmanice (0), 50 – Široká Niva (1), 51 – Třemešná (3), 52 – Tvrdkov (1), 53 – Úvalno (6), 54 – Václavov u Bruntálu (1), 55 – Valšov (1), 56 – Vrbno pod Pradědem (165), 57 – Vysoká (0), 58 – Zátor (1).

Frýdek-Místek

počty obyvatel hlásících se k polské národnosti 1970

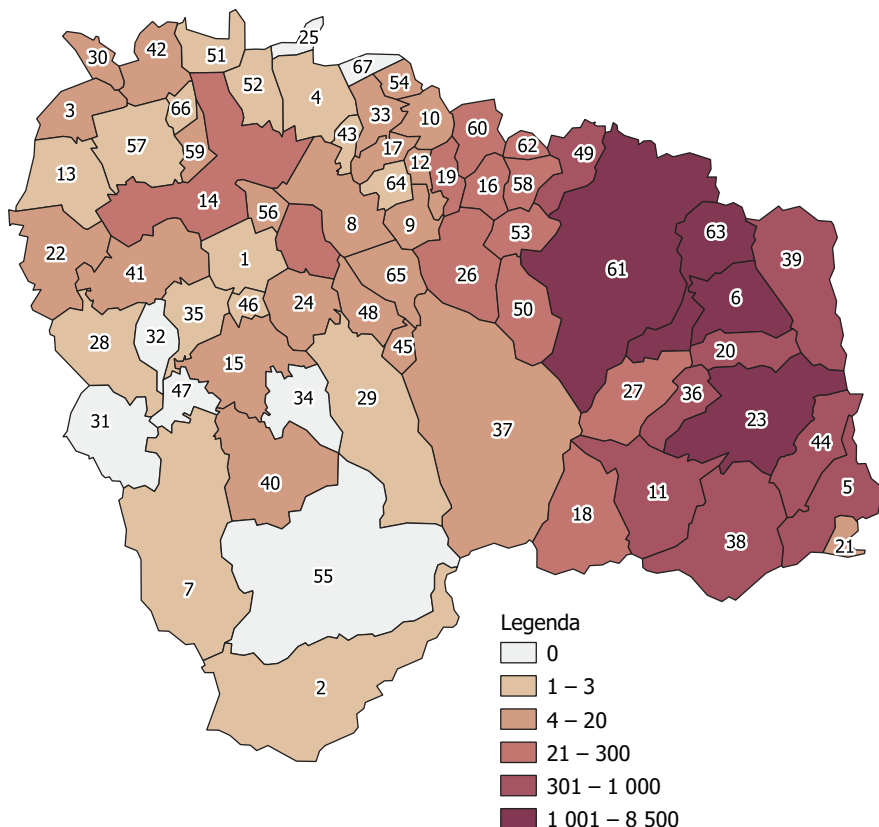

1 – Baška (5), 2 – Bílá (0), 3 – Brušperk (3), 4 – Bruzovice (7), 5 – Bukovec (588), 6 – Bystřice (1 844), 7 – Čeladná (2), 8 – Dobrá (15), 9 – Dobruška (14), 10 – Dolní Domaslavice (18), 11 – Dolní Lomná (445), 12 – Dolní Tošanovice (8), 13 – Fryčovice (0), 14 – Frýdek-Místek (158), 15 – Frydlant nad Ostravicí (22), 16 – Hnojník (184), 17 – Horní Domaslavice (13), 18 – Horní Lomná (181), 19 – Horní Tošanovice (53), 20 – Hrádek (827), 21 – Hřčava (6), 22 – Hukvaldy (1), 23 – Jablunkov (2 910), 24 – Janovice (2), 25 – Kaňovice (0), 26 – Komorní Lhotka (398), 27 – Košariska (245), 28 – Kozlovce (0), 29 – Krásná (3), 30 – Krmelín (1), 31 – Kunčice pod Ondřejníkem (1), 32 – Lhotka (0), 33 – Lučina (9), 34 – Malenovice (2), 35 – Metylovice (1), 36 – Milíkov (694), 37 – Morávka (5), 38 – Mosty u Jablunkova (1 071), 39 – Nýdek (748), 40 – Ostravice (0), 41 – Palkovice (2), 42 – Paskov (3), 43 – Pazderna (2), 44 – Písek (500), 45 – Pražmo (1), 46 – Pržno (1), 47 – Pstruží (0), 48 – Raškovice (3), 49 – Ropice (587), 50 – Řeka (204), 51 – Řepiště (8), 52 – Sedliště (1), 53 – Smilovice (266), 54 – Soběšovice (11), 55 – Staré Hamry (0), 56 – Staré Město (2), 57 – Staříč (0), 58 – Střítež (223), 59 – Sviadnov (3), 60 – Třanovice (304), 61 – Třinec (9 007), 62 – Vělopolí (78), 63 – Vendryně (1 688), 64 – Vojkovice (10), 65 – Vyšní Lhoty (1), 66 – Žabeň (1), 67 – Žermanice (0).

Frýdek-Místek

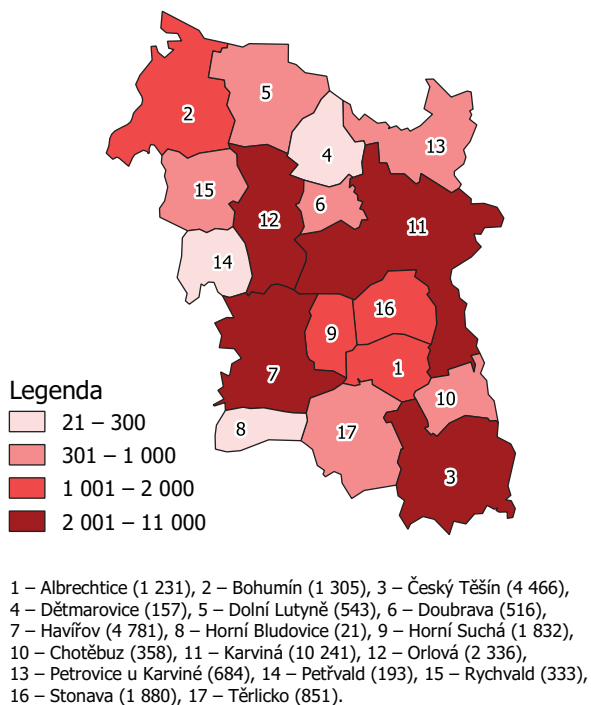
počty obyvatel hlásících se k polské národnosti

1991

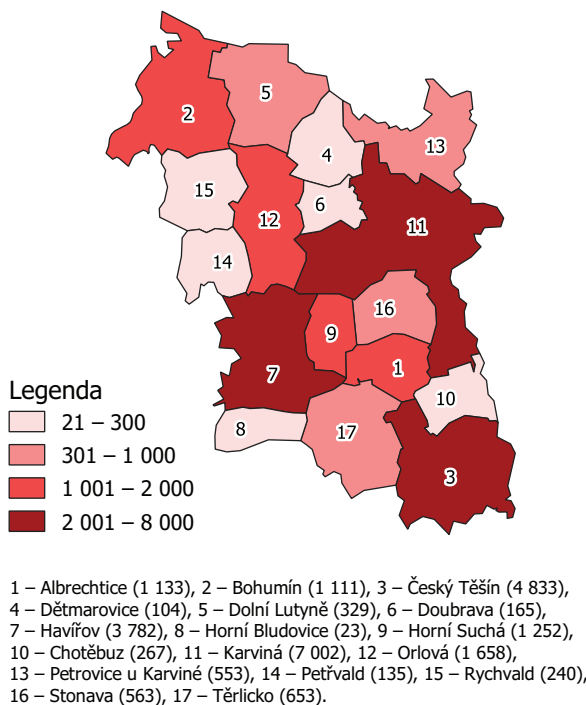

1 – Baška (3), 2 – Bílá (1), 3 – Brušperk (5), 4 – Bruzovice (1), 5 – Bukovec (521), 6 – Bystřice (1 697), 7 – Čeladná (2), 8 – Dobrá (18), 9 – Dobratice (18), 10 – Dolní Domaslavice (16), 11 – Dolní Lomná (306), 12 – Dolní Tošanovice (4), 13 – Fryčovice (2), 14 – Frýdek-Místek (297), 15 – Frýdlant nad Ostravicí (16), 16 – Hnojník (187), 17 – Horní Domaslavice (9), 18 – Horní Lomná (126), 19 – Horní Tošanovice (36), 20 – Hrádek (810), 21 – Hřčava (7), 22 – Hukvaldy (4), 23 – Jablunkov (2 707), 24 – Janovice (4), 25 – Kaňovice (0), 26 – Komorní Lhotka (281), 27 – Košariska (177), 28 – Kozlovce (3), 29 – Krásná (2), 30 – Krmelín (7), 31 – Kunčice pod Ondřejníkem (0), 32 – Lhotka (0), 33 – Lučina (8), 34 – Malenovice (0), 35 – Metylovice (3), 36 – Milíkov (596), 37 – Morávka (5), 38 – Mosty u Jablunkova (806), 39 – Nýdek (586), 40 – Ostravice (5), 41 – Palkovice (4), 42 – Paskov (11), 43 – Pazderna (1), 44 – Písek (409), 45 – Pražmo (5), 46 – Pržno (2), 47 – Pstruží (0), 48 – Raškovice (5), 49 – Ropice (442), 50 – Řeka (104), 51 – Řepiště (3), 52 – Sedliště (1), 53 – Smilovice (185), 54 – Soběšovice (5), 55 – Staré Hamry (0), 56 – Staré Město (8), 57 – Staříč (1), 58 – Střítež (200), 59 – Sviadnov (7), 60 – Třanovice (216), 61 – Třinec (8 227), 62 – Vělopolí (48), 63 – Vendryně (1 443), 64 – Vojkovice (3), 65 – Vyšní Lhoty (4), 66 – Žabeň (2), 67 – Žermanice (0).

Okres Karviná
počet obyvatel hlásících se k polské národnosti
1970

Okres Karviná
počet obyvatel hlásících se k polské národnosti
1991

POLSKÁ A NĚMECKÁ MENŠINA VE SLEZSKU A NA SEVERNÍ MORAVĚ

Ondřej Kolář, Dušan Janák a kol.

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě,
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava
Slezské zemské muzeum, Nádražní okruh 31, 746 01 Opava

Vydání: první

Místo a rok vydání: Opava, 2019

Náklad: 350 ks

Autoři příspěvků: Dušan Janák (DJ), Lubomír Hlavienka (LH), Ondřej Kolář (OK),
Dana Fügner Urbášková (DFU)

Grafické zpracování a tisk: Tiskárna Grafico s.r.o.
U Panského mlýna 1438/33, 747 06 Opava

Jazyková korektura: Marie Šedivá

Publikace je neprodejná.

ISBN 978-80-7510-387-1 (Print)
ISBN 978-80-7510-392-5 (Online)
ISBN 978-80-87789-63-6

ISBN 978-80-7510-387-1 (Print)
ISBN 978-80-7510-392-5 (Online)
ISBN 978-80-87789-63-6